

213

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

հնգամյակ

86

3376

ՅՈՂԶԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆՑ.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

II ՀԱՏՈՐ.

ՄՈՍԿՈՒՍ.

ՏՊԱՐԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆԻ.

1892

(58)

2004

Խորքը զարգացել է ի. Վ. Քալեյ
 Երեբե ՅՈՂԶԵՆՆԷՍ ԹՈՒՄԵՆԵՆՑ. Իսկ
 891.99
 10-89

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄՈՍԿՈՒՍ.
 ՏՊԱՐԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆԻ.
 1892

95696-42

Дозволено Цензурою. С.-Петербургъ, 7 Мая 1892 г.

9 (26-44)

(10194-57)

86-2014
1486

Типографія М. Бархударинъ, Мясницкая, д. насл. Анапова.

ԱՆՈՒԹ.

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ.

I.

մպշող¹ գիշեր է. ահա քեզ Լոռու
Զքնաղ լեռները ձգվում են հեռու.
Այս լեռների մէջ իւր աւանդներով
Մի պարզ ժողովուրդ ապրում էր
սիրով,

Եւ նորա հոգին յստակ էր և վէս
Իրան լեռների, աղբիւրների պէս:
Այն օրից օրեր դեռ շատ չեն անցել
Եւ հասած վերքը դեռ չէ հնացել.—

¹ Մմպշող—արևի կամ լուսնի աղօտ լուսատուութիւնը
ամպի տակից:

Լսվում են մէկ-մէկ հնչւոյ երգերը
 Եւ հին սերունդի բոլոր կրօնքերը—
 Նրանց արատը, արարքն անվեհեր
 չնչոզ ձայներում պահում են անմեռ:

II.

Տեսնում ես, գիւղը մռայլի միջին
 Սեւին է տալիս սարի ստորոտում,
 Նրանից ներքե խոր ու խաւարացին
 Զորում խլաձայն դեան է որոտում:
 Շէն ու շրջակայք գրկել է Մորփէն
 Եւ ոչ մի տեղից չէ լսվում շրշիւն,—
 Կէս գիշերականից լռել են արդէն
 Սայլորդի երգը և հովուի շհուն:

III.

Այս Ժողովուրդին միշտ պատրաստ ու կազմ
 Իրանց քաջասիրտ իշխան-մեծերը
 Առաջնորդում էին դէպի պատերազմ
 Եւ վճռում էին ծաղած վէճերը:
 Իսկ հիմայ նրանք հանդիստ ու խաղաղ
 Իրանց խողերում և հին վրանում

Ապրում են աղքատ և արդէն անցեալ
 Սրկածներին են պատմութիւն անում:—
 Այս ձորերումն էր, որ Բաղրատունին
 Բախտի հետ խաղաց իւր խաղը վերջին,
 Սէպ Տուաէորդին, Օհան Օձնեցին
 Հայրենեաց պաշտպան սուսերն օրհնեցին.
 Այստեղ տակաւին պապական խօսքով
 Զրոյց է անում ծեր շինականը,
 Թէ այս ձորերում պարսկատանջ բազկով
 Կռիւ է արել Մամիկոնեանը.
 Կռիւ է արել հաւատի համար
 Ընդդէմ անօրէն թրշնամիների,
 Կառուցել ձերմակ, բարձրաբաշ տաճար
 Իբրեւ պահապան իրան աշխարհի:
 Եւ այսօր ապրում է այն քաջարի
 Նախնեաց սերունդը հայրերի շինած
 Հրաշակամար, քանդուած տաճարի
 Մեծ զօրութեանը միայն ապաւինած...
 Բայց առ ու փախի պատմութիւններով
 Մնուել են նրանց միտքն ու սրտերը,
 Եւ ահա այսօր տեսնում ենք զօրքով
 Նախնեաց բարբերի նսեմ ստուերը:

IV.

Ո՛րքան սիրել եմ, չքնաղ հայրենիք,
 Քո սար ու ձորում մեծացած մարդկանց
 Սովորութիւնքը պարզ ու վայրենի—
 Ատելը անկեղծ, սիրելը սրտանց.
 Երբ որ միասին զուարճանում են
 Իրանց օջախում, թէկուզ չոր հացով,
 Միասին վարում, միասին ցանում են,
 Միտիթարվում են մի բախտի յուսով:
 Նրանց յարկի տակ շատ ու շատ անգամ
 Ես էլ եմ նրանց եղել խնդակից,
 Երբ որ, ցաւները մոռացած, առ ժամ
 Ուրախացել են արցունքի տակից:
 Սիրել եմ տանջուել նրանց ցաւերով
 Անարգար հասած օխերիմ ձեռքից,
 Եւ պատանեկան վտառ ջնորքով
 Նրանց բողբոխ լինել ձայնակից. . .
 Եւ կողաղակեմ, քանի տեսնում եմ
 Քո շեմքի վերայ օտարի հետքեր,
 Եւ կըհառաչեմ, քանի ծխում են
 Քո կրծքի վերայ նորանոր վէրքեր:
 Ահա վերստին յարութիւն առար
 Քո վարած կեանքով իմ յուզուած մտքում—

Առաւել տխուր, առաւել խաւար,
 Քան ցոյց տուածը պատմողի գրքում.—
 Դէմքեր չարչարուած նահատակների,
 Յուսահատ արտունջ մեռնող ձայների...
 Ահա, և մթնում, կուչ եկած մեջիկ,
 Լալիս է մենակ մի սիրուն աղջիկ:
 Սյապէս՝ այն սէրը, որ փոթորկալի
 Դու վառել ես քո որդոց սրտերում,
 Անլուր տխրութեամբ և անլուլի
 Հեծում է նրանց բոլոր երգերում:

V.

Ձարաբանող աշխարհ, սիրով շունչ առած
 Քո երգիչները քանի երգ հնչեն,
 Միթէ խաւարի բռնութեան տարած
 Զոհերի ցաւով պիտի հառաչեն:
 Եւ ինչո՞ւ համար քո զաւակները
 Դէթ ընտանեկան չունեցան խնդում,
 Ի՞նչ էին զրսից հասած ցաւերը,
 Ի՞նչ էր օտարը նրանց զիշատում...
 Թշուառ, չիմացար ստեղծել դու կին,
 Դիշերուայ մթնում փնտրեցիր նրան,
 Լուրթեան կնիք գրիր շրթունքին,

Եւ պատրաստեցիր... տանջանք անբաժան:
Եւ տանջանքներով կապրես անկասկած,
Ինչպէս որ մինչեւ այսօր ես ապրել,
Դրսից խոցոտուած, ներսից խոցոտուած,
Մի օր անարգուած, միւս օրն առաւել...

VI.

Ի՞նչ ես կամենում դ՛ու, գոռող Հոգի,
Մարդոց արցունքը քեզ դճւր չէ դալիս,
Նեղ է քեզ համար սահմանը կեանքի...
Լուռ կայ, հանդարտութի՛ւր, և ցաւ զգալիս,
Եթէ կամենաս քո ալէկոծուած
Զօրութեամբ զիպչել մարդկանց ախանջին
Եւ նրանց սրտին աղգել անկասկած,
Կսկիծրդ յանձնիր սրտաղէտ երգչին,—
Մարդիկ ընկած են, նրանց չեն աղղում
Իմաստուն խօսքեր կեանքի հոգատար,
Եւ հարկաւոր է հոգեկան շարժում—
Հեշտալուր ձայներ—պօէտի քնար:

VII.

Դէ, թռի՛ր ինձ հետ տենչով հրաթեւ,
Որպէս թռչում է կարօտած սէրը,

Մինչեւ կրանենեւ քեզանից ներքեւ
Խորին ձորերի սեւ անդունդները.
Եւ քո թոյլ ոտքը թող գէթ մի անգամ
Շօշափէ բարձունքն ազատ սարերի...
Աչքդ բաց արա, նայի՛ր, բարեկամ,
Ահա հին Լօռին հայոց աշխարհի:

VIII.

Ողջո՞յն, վեհափառ լեռներ երկնահուպ,
Ո՛վ հրաշալիք հզօր Արարչի,
Եւ, ահա, հոգիս, ինչպէս մի ասուպ,
Թռած գալիս է ձեր դիւխն հանգչի.—
Այդ գազաթներին, որ ձիւնապսակ
Փայլատակում են ընդդէմ աստղերին,
Այդ ամպերի մէջ, որ կուտակ-կուտակ
Ծանրանում են ձեր շքեղ ուսերին.
Այդ սառն ու յստակ աղբիւրների մօտ,
Որ ապառաժից յորդառատ բղխում,
Աւաղի վերայ, կայտառ, ծիծաղկոտ
Երեխի նման կրկնում են, խաղում.
Պարզ առունների զալար ավերին,
Որ սահանքաւոր իջնում են փրփրած,
Ուր որ կենսաշունչ հովը լեռնային

Մերթ վազվելում է, մերթ դգվում կամայ.
 Ուր որ համասփիւռ բուրմունքը ծաղկի
 եւ ծրծմբային հոտը կայծակի
 Խառնվում իրար և տարածվում են,
 Խոռոչ ու ծործոր բռնում, լցնում են:

IX.

Օրհնութեան վայրեր, ուր աւոյդ կեանքի
 եւ զօւարթութեան շունչն է միշտ խաղում,
 Հոյակաւ երկիր, որ միայն երկնքի
 Բարձրութեան մէջ եւ խորհուրդդ խորհում:
 Ուզում եմ պատմել, թէ ինչ եմ սիրել,—
 Բարձրացնել փառքը քո վսեմ անուան,
 Ուզում եմ երգել և քեզ մեծարել,
 Արժանի՜դ երգի և քրտնութեան.
 Բայց թոթովանքը ապիկար լեզուի
 Աստուածայինը չէ կարող յայանել,
 եւ նա մնում է, որ պիտի ասուի,
 Որ միմիայն քեզ է երկինքը տուել:
 Ա՛խ, թէ քո տուած հոգուն ու սրտին
 Տայիր և թարգման—հրաթափ լեզու,
 Քեզ մտքից հանող քո թշուառ ուղին
 Քո վեհութեանը կըլինէր հասու:

X.

Դու մեզ այն ասա, շատախօս պօէտ,
 Քո սիրած երկրում ի՞նչպէս են ապրում,
 Թէ հաշտ են արդեօք իրանց բախտի հետ
 Մարդասիրութեան լուսաւոր դարում:
 —Դարձեալ սառնասիրտ յիշեցնում էք այն,
 Որ համբերութիւնս մաշել է իսպառ.—
 Ուզում էք լսել, թէ դեղջուկ հէգ հայն
 Ինչպէս է հեծում աղքատ ու թշուառ:
 Բայց ես չեմ պատմիլ նրա խրճիթում
 Նոյն իսկ սեպհական աչքով տեսածը,
 Թէ ոնց է նրա կեանքը դիշատում
 Խիստ ու չար բախտի հրաւիրածը.
 Որի կրքերը վայրենի, անսանձ
 Մարել են հօւրը ոգևիւյ սրտի,
 Որ մեծարում է պոռնիկ գեղապանծ
 Քան փրկութիւնը ողջ ժողովրդի...
 Որի անբարիշտ վարմունքի համար
 Երբէք, ոչ ուրեք ես լռելու չեմ,
 Թէկուզ և նրա ձեռքից չարաչար
 Պատիժ ստանամ և մահով կորչեմ:
 Կըպտամեմ սակայն պատահած մի դէպք,
 չին սովորութեամբ, բայց նոր կատարուած,

Եւ զուրբ կիմանաք, երբ որ չըզիաէք,
Ինչպէս են ապրում երկրում իմ սիրած:

XI.

Սյն ճոխ դաւառում, ուր Չաթինդադի
Ուսերից պայծառ արեւը ծագում,
Իրիկնապահին Ղարախաչ սարի
Ետեն է շիկնած երեսը ծածկում,
Ուր որ Քօշաքար, Լայվար ու Դվար,
Հսկայ պահնորդներ, իրանց շարքերով
Բարձրացած խորխտ և լայնածաւալ
Հսկում են երկրին անբուն աչքերով.
Ուր հին Դերեղը իւր վառկներով,
Ամեն մի քարի մօտից անցնելիս,
Վառուած վաղեմի յիշատակներով,
Մերթ զայրանում է, մերթ փղձկում—լալիս,
Անուշն ու Սարօն քոյր-եղբօր նման,
Սարում ու դաշտում, մանուկ օրերից
Իրար հետ սիրով, խաղով մեծացան,
Եւ շատ են քաշել իրար մաղերից:
Նրանց մայրերը հաւասար օրհնում,
Հաւասար սիրով խնամում էին,—
Մի օձօրքի տակ և մի վրանում

Երեխաները մեծանում էին:
Մեծանում էին պարզ ու վայրենի,
Քօշաքար սարի քօշերի նման. . .

XII.

Սյստեղ յիշեցի ես այն օրերը,
Որ աննկատելի անց կացան արագ,
Եւ աղբերաշատ, կանաչ սարերը
Ինձ երեացին միաժամանակ:
Ծանր վեհութեամբ ամպերի միջից
Նրանք նայում են ծանօթ հայեայքով,
Սյստեղ քար, ծառ, աղբիւր... ճանաչում են ինձ
Մի սիրուն օրով, սիրելի անցքով:
Եւ, անձաններից քարաժայռերի,
Թաւուտ անտառի լռին խորքերից,
Մանուկ հասակիս աղաղակների
Պարզ արձագանքը լսում եմ նորից:
Պարզիկայ գիշեր. թաղիքի վրանից,
Զմայլած սրնգի ձայնով թովչական,
Նայում եմ,—ահա երկինքն աստղալից
Կաշում է հեռու լեռանց բարձրութեանն:
Ուրիշ մի գիշեր, տխուր ու խաւար,
«Դողի ու դայլի գիշեր» ահաբեր,

Եւ անքուն հովուի սաստող, աղաբար
 Աղաղակները ականջումն են դեռ:
 Իսկ առաւօտեան աղմուկը բխի,—
 Հաջող, բառաջող, խրխինջ ու գոչուն...
 Այն աղմուկի մէջ կիսավայրենի
 Ինձ սիրելի է ամենակէսչուն:
 Ես այն սարերումն էի երեխուց,
 Այնտեղ տարփում էր մի գոյգ սիրահար.
 (Նրանցից մէկը մեռած է վաղուց,
 Միւսն աղօթում է մեռնելու համար):

XIII.

Անցան տարիներ, նրանք մեծացան,
 Մի օր էլ երբ որ իրար նայեցին,
 (Եւ այն հայեացքը չէր սովորական)
 Իրար հասկացան, բայց լուռ պահեցին:
 Այն մի հայեացքով պատանի Սարօն
 Գրկեց Անուշի պատկերը հոգով,
 Այն ինչ գեղեցիկ Անուշը նրան
 Միրեց կուսական առաջին կրքով:
 Բայց, հազար փոփոս, առաջին անգամ,
 Երբ մարդու սրտում զարթնում է սէրը,
 Նրա հետ, իսկոյն, սատանայական,

Յայտնվում են և կեանքի հոգսերը:—
 Հասած Անուշին իւր ծնողները
 Մօր ծնկան կողքին կապեցին կամաց,
 Սարօն էլ վերցրեց իրանց շները,
 Դադանակն¹ ուսեց, ոչխարը գնաց:
 Եւ այնուհետեւ սիրող սրտերի
 Տանջուող կարօտին էլ սահման չըկար,
 Օրերը նոյնպէս խիստ անտանելի
 Տխուր ձանձրոյթով թուացին երկար:

XIV.

Չէ՛, ես չեմ ուզում բռնելով չնչին
 Խօսել սիրափառ սրտի բոցերից,
 Եւ անպատում է սէրը առաջին,
 Նա վեր է մարդու բոլոր խօսքերից:
 Եթէ, բարեկամ, քեզ դեռ չեն այլած
 Երկնքից զարկած նեւերը սիրու,
 Կամ եթէ Աստծուց շնորհք չես առած
 Մարդկանց սրտերը ներս թափանցելու,
 Եւ դու չըգլխես թէ ինչ է սէրը,
 Ինչպիսի քաղցրը տանջանք է անհուն.

¹ Դադանակ—մաճակ, հովուական ցուպ:

Արի՛, բարձրացիր դէպ այն սարերը,
 Ուր որ ապրում է Անուշը սիրուն:
 Արի՛, որ նրա խանդով բռնկած
 Սև աչքերը սև յօնքերի տակից
 Մի անգամ աչքիդ ընկնէին յանկարծ,
 Որ սիրտդ դողար կրքոտ հայեացքից.
 Որ այն հայեացքը փարատէր խելոյն
 Այդ քո սրտամաշ տարակուսանքը,
 Որ ճանաչէիր երջանկութիւնը
 Ապա տանջուելով սիրէիր կեանքը.
 Եւ որ ասէիր,—իրաւ, այս ծովծով
 Աչքերը խլել են շողերն երկնքի,
 Որ լուսաւորեն իրանց հայեացքով
 Մռայլութիւնը մարդկային կեանքի:

XV.

Հողեղէն հրեշտակ, դու, որ անպատճառ
 Ոգևորութեան համար ես ծնուել,
 Թէ կարենայիր մեր անմխիթար
 Կեանքին մի աղատ հայեացքով նայել,
 Գուցէ չըհանգչէր մարդոց սրտերում
 Անվերջ ապրելու սէրն աստուածային,
 Թերեւս այսքան ցաւեր անպատում

Այս ժողովրդի գլխին չըգային.—
 Քեղ հետ, քո սիրով մարդը թե առած
 Կարող է թէկուզ երկինքը թռչել,
 Ինչպէս առանց քեզ չքնաղ արարած,
 Վիճակուած է միշտ յուսահատ կորչել:
 Բայց ես ընդհատուած իմ խօսքն ասեմ թող
 Եւ դու կ'իմանաս, որ այն աչքերի
 Հրապուրանքը հողի կախարդող
 Հանդչում է ծովում արտասուքների:

XVI.

Ժամանակի հետ միանգամ վառուած
 Սէրը զօրացաւ նորանոր զարկով,
 Եւ Ժամանակ էր, որ սիբահարուած
 Աղջիկն ու աղան միանան կարգով:
 Բայց ի՞նչ եմ ասում,—Քօշաքար սարի
 Հովիւը կո՞ճ¹ է, գնաց հօրն ասի,
 Որ իրան համար հարսնացու ճարի
 Կամ ծնօղներից Անուշին ուղի.

¹ Կոռ—լեռնականները կոռ կոչում են դաշտաբնակ-
 ներին, լոռեցիք մասնաւորապէս շիրակացիներին. այս բա-
 ռով «անարի, վախկոտ» են հասկանում:

Կամ թէ այն աղատ լերանց հովուհին—
Սիրուն Անուշը իւր մաքուր սիրով
Ձի՞ հրապուրում խանգավառ հովուին,
Եւ արժանի՞ չէ, որ փախցնեն զօրով:

XVII.

Այսպէս է, այո՛, իզիթների մէջ,
Որ խնամախօսի քար չունեն շէմքում,
Եւ նրանց սէրը թէլ միշտ անշէջ,
Սակայն լուռ է և բանտարկուած սրտում:
Թէ քաջ տղայ է՝ շնորհքը ցոյց տայ—
Սրտի սիրածին թող փախցնի տանի,
Որ և լսողը ասի, թէ՛ ահա
Մի մարդ պսակի, սիրոյ արժանի:

XVIII.

Նրանց պապերը մեծ Կուրի ափին
Խիստ հրճվում էին, երբ իրանց արքան,
Սիրուն, սեւթոյր նժոյգը տակին,
Անցաւ Կուր գետը արծւի նման.
Լեռնականների բանակի դիմաց
Ձգեց ոսկէօղ շիկափով պարանն,

Բռնեց աչադեղ դստերն ալանաց
Եւ արագ հասցրեց իւր կարմիր վրանն.
Իսկ բանաստեղծը Գողթան աշխարքի
Երգ հիւսեց աշխոյժ, երգեց ու լռեց,
Բայց ժողովրդին տիրոջ արարքի
Հռչակը երկար դեռ ոգևորեց:

XIX.

Շատ օր չէ անցել, կար մի հարսանիք,
Ձուարձանում էր ամբօխը գիւղի,
Սարերից իջել հովիւ պատանիք
Աղջկայ են նայում, բայց գաղտադողի:
Եւ պարից յետոյ լայն հրապարակ
Բաց արին մէջըն այն հարսանքատան,
Ձօփուր զուռնաչին միաժամանակ
Սկսեց կոխի¹ ածել իւր զուռնան:
Եւ ձայն են տալիս «քաշի՛ հա, քաշի՛...»
Եւ զուրս քաշեցին հազիւ երկուսին.
Սարօն էր մէկըն, իսկ միւսն Անուշի
Հարազատ եղբայր—գառնարած Մօսին:
Հարսանքաւորը պարսպի նման

¹ Կոխ—գօտեմարտ:

Կանգնած բաժանուեց երկու բանակի,
 Եւ իւրաքանչիւրն ընտրեց փահլեվան¹
 Ու ողևորեց տղերանց մէկին:
 Գոռում են, դոռում երկու բանակից,—
 «Սրտապինդ կայէք, մի՛ վախէք տղերք»,
 Իսկ նորահարսի փարզի² քամակից
 Նայում են անթիւ հարսն ու աղջկերք:
 Եւ պտտւում են լայն հրապարակում
 Սրճերի նման երկու հովիւներ,
 Իսկ ժողովուրդը դեռ աղաղակում,
 Քաջալերում է «ջան փահլեվաններ»:
 Եւ տաքանում են տղերքը սաստիկ,
 Զուխի քղանցքը պինդ հաւաքելով
 Զարկում են դեանին ձեռքերը հասալիկ,
 Որ ցամաքեցնեն օրախնքը հողով:
 Երակների մէջ կրակ է վաղում,
 Իսկ աչանջները կարմրել են արդէն,
 Կատաղել թափով իրար են հասնում,
 Հէկն որանգ որ է միմեանց կըջարդեն...
 Ընկերների մէջ օրէնք է շատ հին,

¹ Փահլեվան — ըմբիշ: ² Փարդայ—փարագոյր. Լօռու
 դիւղերում, երբ որ հարսանիքը լինում է մի գլխատան
 (մեծ սենեակի) մէջ, կանայքը տղամարդկանցից բաժան-
 վում են մի վարագոյրով, որի նստում է և նորահարսը:

Որ այսպիսի մեծ բաղմութեան միջում
 Զրպէտքէ դեանին զարկել ընկերին,
 Սյլ պէտք է անել հարկաւոր զեջում:
 Մոռացաւ Սարօն օրէնքն ու աշխարհ,
 Երբ կանանց միջին Սնուշին տեսաւ.
 Սիրար սկսեց բարախել տրադ,
 Աչքերն արիւնով խփոյն լցուեցաւ.
 Եւ այսպէս, մինչդիւրս անհող էր Մօսին,
 Սարօն իւր բոլոր ոյժը հաւաքեց,
 Ուջէն քաշելով¹, յանկարծ ընկերին
 Գետին տապալեց ու կրծքին չոքեց:
 Ամբոխը թափուեց հարայ-հրոցով,
 Վեր թռչեց երկու փահլեվաններին,
 Եւ ուրախութեան աղմուկ-գոռոցով
 Յաղթողին փեսի թախտի² մօտ բերին:
 Յնծութեան ձայներ, ծափերի զարկից
 Շարժւում են, զողում պատեր ու օձօրք,
 Իսկ նորահարսի փարզի քամակից
 Նայում են, դովում հարսն ու աղջկերք:

¹ Ուջայ քաշելը—ախոյեանին յաղթելու հնարքներից
 մէկն է, որ կատարվում է ոտի ծարպիկ շարժումով (ու-
 ջայ—աղյը): ² Թախտ—այստեղ գործ է անվում զահի
 մտքով, որովհետեւ նրա վերայ նստում է Թազաուրը (նո-
 րափեսան):

Զայրացած Մօսին դեռ չէր հանգարավում,
— Թող դայ, ասում էր, որ բռնենք նորից,
Թէ չէ նամարդը¹, արեւ եմ երդվում,
Զի ազատուելու երբէք իմ սրից:
Եւ թագաւորի թախտիցը Սարօն
Պարզեւ ստացաւ մի կարմիր խնձոր,
Իսկ Մօսին ուրախ հարսանքատանից
Դուրս գնաց խակոյն սաստիկ վիրաւոր:

XX.

Եւ Մօսին ուրախ հարսանքատանից
Դուրս գնաց խակոյն սաստիկ վիրաւոր.
Արիւն էր կաթում սեակնած սրտից,
Գնում էր շտապ և քայլամուր:
«Ամօթ քեզ Մօսի... թուք ու նախատինք...
Ամօթ քեզ նման զոված իգիծին...
Մի անուշդ յիշիր, մի բոյիդ մտիկ...
Դեռ քո թիկունքը չէր տեսել գետին...
Ի՛նչպէս վայր ընկար դու սարի նման,
Երբ որ նայում էր ողջ զիւղը կանգնած...»

¹ Նամարդ — տմարդի, նախատական բառերից ամենա-
խիստն է լեռնականների մէջ:

Դո՛ւ... կո՛ւչ գտա տակին Սարոյի ծնկան,
Նրանից յետոյ երեւաւ կանսնայ...
Այս բանն եկե՛լ էր խիլի քո գլխին,—
Ծաղրատեղ դարձար աշխարքի միջին...
Դէ մեռի՛ր էլի... գետինը մտի՛ր...
Տղայ չես լինիլ, եթէ կուլ տուիր...»
Մտմտում էր նա և առամները
Կրճրաացնելով մահ էր որոճում,
Յանկարծ բաց արաւ արնոտ աչքերը
Գիւղից հեռացած, անտառի միջում:

XXI.

Այն օրից սկսած թշնամի դարձան
Երկու ընկերներն այս դէպքի համար,
Բարեկամներն շատ չարչարուեցան,
Բայց հաշտեցնելու չըզտան հնար:
Կամակոր Մօսին այլեւ ինչ խելք էր,
Որ դեռ աչքը բաց, վրէժը սրտում,
Իրան հարազատ քրոջը տեսնէր
Անհաշտ թշնամու — Սարոյի զրկում:
Դուցէ զիշերս էլ խանչալը հանած
Քրոջն սպառնում է նա, թէ կրսպանի,
Եթէ Սարոյի սիրով պահպանած

Անուներ իրան սրտից չըհանի:
 Ո՞վ դիտէ, գուցէ հէնց այս զիշեր էլ
 Թշնամիները անհաշտ ու յամառ
 Մէկմէկու հօտից ոչխար են քշել,
 Միմիանցից վռէժ առնելու համար:
 Կարող է նաև պատահել յաճախ,
 Որ մէկի դէզը—արդիւնքը հնձի,
 Գիշերուայ ժամին յանկարծ կրակուած,
 Երկնահաս բոցով աստղերը խանձի:

XXII.

Արդէն վառուած է սէրջ կուսական
 Եւ առչորում է մատաղ սրտերը,
 Էլ չի կարելի սառն ստեղծութեան
 Շնչով հանգչնել նորա բոցերը:
 Իսկ եթէ մահը հասնի վաղաժամ,
 Նա դարձեալ կապրի պօէաի մտքում,
 Եւ երկար օրեր վառ ու անթարշամ
 Կըմնայ նորա սիրտ այրող երգում:
 Եւ կըզան օրեր, երբ երջանկութիւնը
 Կըթաղաւորի աշխարքի վերայ,
 Ցաւ ու տանջանքի երգչի անուներ
 Թող այնուհետեւ երկրից վերանայ.—

Տխուր ձայները նորա պատմութեան
 Չըմապեցնեն զուարթ դէմքերը,
 Եւ թող բախաւոր մարդիկ չիմանան,
 Թէ մի օր այսպէս անբախտ էր սէրը:

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ.

XXIII.

Դեռ ևս զիշեր կայ. անուշիկ քնով
 Քնած է զիւզը անօտ խաւարում,
 Եւ կախարդական տխուր ձայներով
 Օրօրք է ասում Դեբեյը ձորում:
 Նիրհում են աստղերն, և աստեղադարդ
 Երկինքը ջինջ է, թափանցիկ, անհուն,
 Կասկոյտ եթերքում սահում է հանդարտ
 Թմրած ու դանդաղ լուսինը անբուն.
 Եւ, Ղարախաչի կառարին հասած,
 Յանկարծ նայելով մութն արևելքին,
 Լուսաստղը տեսաւ,—ահլից դալկայած
 Շաապեց թաղէլ սարի քամակին:

XIV.

Այս խորհրդաւոր ժամին զիշերուան,
 Եւք բաժանվում է լոյսը խաւարից
 Եւ քնած երկրին հաւը մի բերան
 Լուսոյ աւետիք տուեց իւր թառից,
 Գիւղի մի ծայրում մի բան անց կացաւ,—
 Շները խմբով սաստիկ հաջեցին,
 Միասին մի խուլ «հէյ հէյ» լսուեցաւ.
 Եւ չէր լուսացել, հաւար կանչեցին:

XXV.

Դեռ գորշ ամպերը վաղ առաւօտեան
 Նոր են ջուր խմած ձորից բարձրանում
 Քարոտ թիկունքից Չաթինդաղ լեռան,
 Նոր է արեւը պռուկնդ¹ հանում,
 Գիւղիցը մօտիկ քարափի գլխին
 Մի խումբ իգիթներ, ահա զայրացած,
 Հրացանները բռնած ձեռքներին,
 Խօսում են տաք-տաք և նայում են ցած:

¹ Պռուկ—շուրթ, ծայր.

Գիւղումն աղմուկ է և իրարանցում,
 Կըտեններին են կանայք հաւաքուած,
 Տղերքը դէպի քարափն են վազում
 Հրացանների կիսերից բռնած:

XXVI.

Եկաւ վիթխարի ծերունի մի մարդ,
 Կանգնեց խռոված տղերանց միջին,
 Մտաւ դէպ ձորը մեկնելով հանդարտ
 Այսպէս խօսեցաւ զօռ տալով չիբխին¹.—
 «Երբ որ հաջեցին շներն այս զիշեր,—
 Վաղուց էր անցել զիշերուան կէսը,—
 Երկու մարդկային սև կերպարանքներ
 Հողերովն² եկան, ցած իջան դէսը»:
 Այս որ լսեցին դէս ու դէն ցրուած
 Տղերքը ճիւղով ձորը ներս մտան,
 Եւ մըտի տակին, ճամբիցը ծռուած
 Երկու մարդու թարմ ոտնատեղ զտան:
 — Այն անգգամինն է այս ոտնատեղը,
 Տեսնում էք, ինչպէս հողում նամակուշտ

¹ Չիբուխ—ծխաբարշ: ² Հողեր—գիւղերում առհասարակ կոչվում են վարելահողերը, արտատեղերը:

Խորն է զնայել նրա պճեղը,
Իսկ արխաւորը Սարոյինն անշուշտ ։

XXVII.

Ամբողջ մի ամիս խումբը զինավառ
Սարեր ու ձորեր ոտնատակ տունց
Հովիւ Սարոյին զանեւու համար,
Որ սարկոյն եկաւ Անուշին փախցրեց։
Մի ամսից յետոյ վերադարձաւ առն
Գովելով նրա արարքը ծարպիկի,—
«Հալալ է տղին,—այ իղիթութիւն,
Ահա, թէ ինչպէս կը փախցնեն աղջիկ։»
Մենակ Անուշի եղբայրը—Մօսին
Զրկեցադարձաւ, և երգուել էր նա,
Որ, ուր որ լինին, նրանց միասին
Գանի կոտորի, սիրտը հովանայ։

XXVIII.

Եւ զիւղացին երգ յօրինեց,
Գովեց հովին ու եարին,
Եւ երգելով տարածայնեց
Այս արկածը սիրային։

Երգեց սիրոյ հալածանքը
Եւ արարքը սիրողի,
Եւ կամապաշտ եղբօր ջանքը,
Բարկութիւնը անտեղի։
Երգեց հայրը, երգեց որդին,
Իրան տանը և հանդում...։
Եւ ամեն անցք իւր յետնորդին
Նա երգով է աւանդում։

XXIX.

Անցաւ մի ամիսն. և ահա մի օր
Քաղաւորների հետ, իրիկնասպահին
Անուշը եկաւ ախուր, զլխակօր.
Հարեանութիւնն հաւաքուեց զլիսին։
Աստուած խնայեց.—նրա եղբայրը
Դեռ ևս հանդից չէր վերադարձել,
Իսկ խոժոռադէմ ալեւոր հայրը
Սկսեց փրփրած թքել-անիծել.—
«Դուրս գնա՛, կորի՛ր, այ լիբբ, անղզամ,
Սև ու սուղ լինի թաղ ու պսակդ,
Կորի՛ր, չերեւաս աչքիս միւս անգամ,
Գնա՛նք մանի երկար հասակդ...
Տեսար, որ նրան ասում է Մօսին,

Տեսար չեն ուզում նրան հէրնումէրդ,
Դու քանի՞ զլուխ ունես քո ուսին,
Որ վեր ես կենում փախչում նրա հետ...»
Խռնուած գիւղացիք կտուրից իջան
Հանգստացնելու բարկութիւնը հօր,
Յայտնուեց նոյնպէս զիւղի քահանան,
Մի պատկառելի հսկայ ալեոր:
Անուշը կանանց խմբի մէջ ընկած
Դեռ հեկեկում էր, լալիս դառնազին,
Եւ ժողովուրդը տանից զուրս քնաց—
Խոստովանեցին տէրաւորն Անուշին:

XXX.

Մի կարճ քարոզից յետոյ քահանան
Սիրուն Անուշին յորդորեց այսպէս,—
«Արդեօք ճշմարիտ սիրում ես նրան,
Թէ խաբեց զօրով փախցրեց նա քեզ:
Մի վախիր, ասա, եթէ սիրում ես,
Ձեզ կըպսակեմ, միամիտ մնա,
Եթէ չես սիրում ինձ յայտնիր նոյնպէս,
Որ յանցաւորը պատիժն ստանայ:»
Երեսը ծածկած սաստիկ ամօթից,
Լցուած աչքերը գետին խոնարհած,

Անուշը կամաց, ձեռքերի տակից,
Խօսաց զողալով, իրան կորցրած.
«Իմ կամքով փախայ... սիրում եմ, տէրաւոր...
Ձէ՞ որ ասացիր մեզ կըպսակես. . .»
—Այն ո՞չ էր արդեօք, տեսէք ի՞նչ մարդ էր,
Որ զուրսը յանկարծ աղմկեց այսպէս.
Դուռը շառաչեց, մարդիք խուժեցին,
Եւ յառաջ անցաւ մի թուխ պատանի,
Գունատուած հարցրեց զիւղացիներին—
«Այստե՞ղ չըհասաւ ձայնն հրացանի:»
Չարհուրեց ամբօխն և աղաղակեց
Խառն ձայներով, ի՞նչ եղաւ ձորում...
Ի՞նչ հրացան էր... ինչո՞ւ տրուաքից...
Շուտ արա, ասա՛, էլ ինչ ես լռում...»
Պատանին խօսաց—«Հէնց այսօր ծէքին
Մօսին Սարոյին ձորում պատահեց...
Գնտալիւ զիպաւ Սարոյի կրծքին,
Թիկունքիցն անցաւ.» ասաց ու լռեց:
Կարծես մի կրծքից ողջ միաբերան
Բացակաչեցին ձայնով տրտմութեան,
«Ա՛յ, ափսոս իզիթ, որ կորաւ իզուր...
Անուշ, Անուշ, ջուր հասցրէ՛ք, ջուր...»

Ինչպէս մի հեղեղ վեր կենար յանկարծ
 Երկնքի մթնած ամպերից իջնէր,
 Ինչպէս փոթորիկ սաստիկ սրընթաց,
 Գիւղից սլացան մի խումբ կարիճներ:
 Յաւից տաքացած ոչինչ չին հարցնում,
 Թռչում են, որպէս ահից հալածուած
 Եւ նրանց առջև ահռելի բացվում,
 Թշուամ է ձորը արիւնով լցուած:
 Նրանց ետեւից արըմբարմբալով,
 Այեւոր միբքով դնում է ծերը,
 Ուղքերը սուր-սուր քարերին տալով,
 Շուտ-շուտ սրբելով ջրոտ աչքերը:
 Ծերունու հողին ալեկոծում է
 Արդէն կատարուած դէպքը ցաւալի
 Եւ դառն աղէտը, որ սպասում է,—
 Վրէժխնդրութիւնն անխուսափելի...:
 Գիւղը դատարկուեց մի ակնթարթում,
 Քարափի գլխին կանգնեց անհամբեր.
 Լճու, սրտատրոփ ականջ են դնում,
 Նայում են ներքեւ. ձայն չէ գալիս դեռ...
 Միայն Ձորագետն է անդնդում յուզուած
 Խլածայն ողբով վաղում դէպի ցած:

Եւ մարդասպանը դուրս եկաւ ձորից.
 Մորը է յողթական նրա քայլուածքը,
 Սարսափ է ընկնում արնոտ աչքերից
 Եւ խառնուած է հպարտ հայհաղքը:
 Առանց նայելու մարդկանց երեսին,
 Առանց խօսալու, սեւակնած, դաժան,
 Մօտեցաւ սրահին, կախ տուեց սնին
 Սեւ հրացանը սեւ օձի նման:
 Պապանձուեց նոյնպէս ամբոխը մեխուած,
 Ոչոք ծպրտալ չի համարձակվում,
 Միմիայն մէկը անդուսպ կատաղած
 Աղաղակում է, երեսը պոկում:
 Մեռած իզիթի ծեր մայրիկն է նա,
 Հաւար է կանչում, բարձրաձայն յալիս.
 Տարաբախտ ծնող, վաղում է ահա,
 Ձորիցն է նորա գոռօյը գալիս:

Սգաւոր կանայք նորա ետեւից
 «Ճարայ» կանչելով ձորը վաղեցին,

Իրանց կորցրածն էլ յիշելով նորից
 Դիակի շուրջը կարգով շարունեցին:
 Իգիթին վայել սրտառուչ ողբով
 Լաց ու կոծ արին ձէն-ձէնի տուած,
 Տղերքն էլ տրտում, կորացրած զխով
 Մնացին մօտիկ քարերին նստած:
 Ողբացին անշունչ դիակի վերայ
 Անտէր մնացած ոչխարի մասին,
 Անսիրտ անէծքով յիշեցին նորա
 Անճար մնացած խեղճ հարի մասին.
 Եւ նրա մասին, որ ընկերները
 Հանդը գնալիս Սարօ կըլանէին,
 Որ սարից փախած սոված շները
 Պիտի կտերը ոռնան, կըլանէն:
 Ծանրը չոմբախը, զլուխը մեխած,
 Օճօրքում դրած պիտի մրոտի,
 Երկայն խանչալը պատիցը կախած,
 Պատենում մնայ և ժանդը պատի.
 Որ հով սարերի սովորած նանը
 Էլ սար չի գնալ առանց Սարոյի,
 Սև շորեր հագած կընտրի տանը,
 Տեսած օրերը միտը կըբերի...
 Եւ իւրաքանչիւր յիշողութիւնը
 Կտրատում էին սիրտը խեղճ նանի,

Եւ աղաչում էր վշտալի կինը—
 Մի անգամ խօսայ, աչքը բաց անի.
 Բայց չէին բացվում որդու աչքերը
 Իսկ շրթունքները չորացել էին,
 Նրանց արանքից բաց ատամները
 Միպտակ շարքերով երևում էին:
 Եւ ողջ մայրական անխելք ու տկար
 Աղաչանքներն ու հեկեկանքը
 Անկարող եղան վերստին բառնալ
 Յաւիտեան դրուած մահու փականքը:
 Ապա կատաղած յանդուգն անէծքով
 Նա յարձակուեցաւ երկնքի դիմաց,—
 Եւ հայհոյում էր և կուրծքը կոծում:
 Եւ ողբում էին ձէն ձէնի տուած:
 Գիշերը հասաւ, սաստկացաւ մութը,
 Եւ նուաղեցան նրանց ձայները,
 Բոլորը լռեց, մնալ Դեբեղը
 Անդուլ սղում էր նաև զիշերը:
 Սգւոր դետը—
 Ծեր Դեբեղը,
 Սիրտը քրքրած,
 Զուրը փրփրած,
 Քարոտ ափին—
 Լեռ քարափին

Դեռ ծեծում է,
չեծեծում է:

XXXIV.

Արդէն մի քանի օրեր են անցել,
Զորումն ընկած է զիակը հովւի,
Ընկած է գետնին, անթաղ է մնացել,
Եւ չի յամաքում աչքը սգւորի:
Իգիթը անթաղ ընկած է ձորում:
Էլ չի տեսնելու նա հանգստարան,—
Հայրական գիւղին սարսափ է տիրում,
Բոլոր գիւղացիք մերժում են նրան:—
Մի գեղնաթիկունք ճերմակ ձիաւոր
Գիշերն երազում յայտնել է մէկին,
Որ զգուշանան Աստուծոյ յասումից—
Գիւղը չըբերեն այն աւազակին:

XXXV.

Եւ մի քանի ընկեր տղերք
Դերեգի ճոխ ավերին
Փոս փորեցին ու սրտաբեկ
Ամփոփեցին հովուի զին:

Ծաղիկները այս հանդիսին
Բուրմունք տուին գիւրեկան,
Զորադեան էլ ահեղաձայն
Երգեց վսեմ շարական.
Եւ տղերքը տխուր ու լուռ
Վերադարձան դարձեալ տուն,
Զորում թողած մի սև բըլճո՞ր—
Մի գերեզման անանուն:

XXXVI.

Տխուր զրոյցը տխրաբեր անցքի
Սյստեղ է մարդկանց համար վերջանում,
Սակայն զգայուն սիրտը պօէտի
Տակաւին ուրիշ վիշտ է վրդովում:
Եւ ի՞նչ.—մի սուգ է մեռելին բաժին
Եւ մի ողորմի, նրանից աւել,
Թէ չի մոռացվում, և սրտիդ միջին
Կարող ես նրան յաւիտեան պահել.
Բայց ե. նրա հետ, մոքից չըհանես,
Նայիր այն տեղին ուր ապրել է նա,
Տես ում է թողել, ումնից բաժանուեց,
Եւ ով է այնտեղ չարչարվում հիմայ:—

XXXVII.

Ինչո՞ւ ես, ո՞վ կոյս, դու այգբան տրտում:
Այդ ինչ թախիժ է քո դէմքը պատում,
Կամ ինչ նախատինք ճակատդ ամօթխած
կորացնում է յաճ:

Ինչո՞ւ ես, ո՞վ կոյս, այդպէս անտարբեր,
Երբոր քո սիրով բիւրաւոր սրտեր
Վառուած ճղնում են ոտքերիդ փարեր,
չըզխան սիրել...

Ահա գարունը, ծաղկունքը բացուած,
Ի՞նչու քո սիրտը մնում է փակուած
Եւ քո ժպիտը չէ բացվում, ո՞վ կոյս,
որպէս արշալոյս:

Ինչո՞ւ յամաքած շրթունքդ ոչ սէր
Այլ մրմնջում են մահու աղօթքներ,
Թոշնում է դէմքիդ արօտսրից այրուած
վարդը նորաբաց:

Տխուր աչքերդ, որ մեղ չեն նայում,
Արդեօք ո՞ր երկրում ինչ են փայփայում—
Վաղեմի յնորք... կարօտած պատկե՞ր...
Թէ ուրիշ—նոր սէր...

Ի՞նչ ես մտածում այդպէս ուշաբարձ
Եւ զարհուրելի ծիծաղում յանկարծ...

Ինչո՞ւ ես լալիս... այդ ո՞ւր ես գնում...
Ի՞նչ ես որոնում...

XXXVIII.

Անյուշի վըշվում է
Պղտոր ջուրը Դեբեղի,
Նրա ափին կանաչում է
Անշուք շիրիմն իզիթի:
Եւ այն բոլոր ծաղկունքն աճած
Նորա ըղձերն են թաղած,
Իւր նորահաս ետրի աչաց
Արտասուքով ողողած:
Եւ հոսում են զիշեր-ցերեկ
Արցունքները հէգ ետրի,
Բայց անտարբեր աղան երբէք
Ձի կրեում... մխիթարի:
Վշվում է գետը—վճշ, վճշ,
Եւ յորձանք է տալիս յորդ,
Եւ կանչում է «արի՛ Անուշ,
Արի տանեմ ետրիդ մօտ»:

ԵԽԹԵՄԵՐ.¹

(Ազգային աւանդութիւն.)

Ծիծաղախիա Վսնայ ծովի
Փոքրիկ գիւղից առափնեայ
Ծովն է մանում գաղտագողի
Ամեն գիշեր մի տղայ:

Ծովն է մանում առանց նաւակ,
Բազուկներով առնացի
Ջուրը ճեղքում, լող է տալիս
Դէպի կղզին զիմացի:

¹ Աւանդութիւնը լսել եմ պ. Տ. Փիրումեանից, որ մի քանի տարի ապրել է Վան:

Խաւար կղզուց պարզ ու պայծառ
Մի լոյս կանչում է նրան,—
Մի վառ փարոս նրա համար,
Զբոլորի որ ճամբան:

Ծփում է ծովն ալեծածան—
Ծփում է սիրտը արդի,
Գոռում է ծովն ահեղաձայն—
Նա կռվում է կատաղի:

Ոչ մի վտանգ նա չի հարցրել
Ոչ մի զիշեր մթնադին,
Միայն ճգնում է շուտով հասնել
Երեւոյող կրտսիին:

Սիրուն թամարն ամեն գիշեր
Սյնպէս կրակ է անում
Եւ սպասում է անհամբեր
Սյնաեղ մօտիկ դարանում:

Ծփում է ծովն ալեծածան—
Ծփում է սիրտը արդի,
Գոռում է ծովն ահեղաձայն—
Նա կռվում է կատաղի:

Եւ Թամարը սրտատրոփ
Արդէն լսում է մօտիկ
Ջրի ճեղփիւն, և ողջ մարմնով
Խանդից պրփում է սաստիկ:

Լռեց յանկարծ. և ծովափին
Երեւցաւ մի ստուեր. . .
Ահա և նա. . . իրար դտան. . .
Կասկածաւոր լուր գիշեր:

Միայն ալիքը Վանայ ծովի
Մեղմիկ դիպչում ավերքին,
Հրդհրդեղով հեռանում են
Շշուռններով անմէկին:

Նրանք կարծես փոփսում են. . .
Եւ տատղերը կամարից
Միաբերան բամբասում են
Լիրբ, անամօթ Թամարից. . .

Բամբասում են կուսի սրտում
Եւ դարձեալ մութ գիշերով
Մէկը խաւար ծափն է մտնում
Միւսը ահից դողալով

Ծունկ է չոքում լուռ ծովեզրին,
Եւ ականջը խոնարհած,
Հետեւում է ջրի ձայնին,
Որ հեռանում է կամաց. . .

Միւս գիշերը, նոյն ժամանակ,
Էլ նոյն կրակն է վառվում,
Եւ կրակի շուրջը դատարի
Էլ նոյն անցքն է կատարվում:

Բայց Թամարի հօր հարեան
Մի քանի մարդ չարասէր
Նրանց գաղանիքը իմացան,
Եւ ամպամած մի գիշեր

Լոյսը հանդգրին. լողորդն յոգնած
Մոլորուեցաւ սև ծովում,
Երբոր նայեց, տեսաւ հանդած,
Փարոսն էլ չի երևում:

Լոյսը հանդգրին չար գիւղացիք
Եւ կանգնած են լուռ ու մունջ.
Դէպի ավերն այն ուղղաձիգ
Հեռուից հողմը դառնաչունչ

Բերում է ձայն կիսամար—

«Այս Թամար...»

Մօտ է ձայնը, խօլ խաւարում,

Ժայռերի տակ սեպացած,

Ուր ամէհի ծովն է գոռում,

Մերթ կորչում է խլացած,

Մերթ լսվում է ուժասպառ—

«Այս Թամար...»

Առաւօտեան ծովը ծփաց—

Ափը ձգեց մի գիակ.

Նրա դէմքը այլանդակուած,

Կարծես, մեռած ժամանակ

Մրմնջում էր անբարբառ—

«Այս Թամար...»

Այն օրուանից դրա համար

Կղզին կոչուեց «Ախթամար»:

1891 թ. դեկտ. 31.

ՄԵՐԺԵԾ ՕՐԷՆՔ.

I.

Բարձրագիւր լանջում բարձր սարերի
Աղօթք է անում լուռ կանգնած մենակ
Հին յիշատակը հին հին դարերի—
Քրիստոնէից միանձանց մի վանք:
Նրա սրբաձայր դմբէթը քարեայ
Բարձրանում է վեր—դէպի երկինքը,
Խաչակնքելով աշխարհի վերայ
Օրհնում է մշակի արդար քրտինքը:
Այնտեղ խստակեաց միաբանութիւն
Ճգնում է միաքր աղօթքի տուած,
Անհաղորդ երկրի վայելքին ունայն,
Մինչև որ խոր մօտ կրկանէ Աստուած:

Ձեն լսվում երբէք սուրբ Հայրերի մօտ
Մարդոց խնջոյքի ուրախ երգերը,
Եւ ոչ կանացի Հայեացքը խանդոտ
Յուզում է մեղքով խաղաղ սրտերը:

II.

Երեք օր առաջ վաղ առաւօտեան
Յամբրնթաց մի սայլ մօտեցաւ վանքին.—
Հեռու կողմերից ուխտաւորք եկան
Երկրպագելու սրբոց մասունքին:
Եւ զղրվալով բարեպաշտ մարդկանց
Առջև բացուեցան դռներն Ասածոյ տան,
Եւ մի ահաւոր երկիւղով լըռած,
Խաչակնքելով նրանք ներս մտան:
Սուրբ կամարները, սեւեռած արդէն,
Մի անգամ դարձեալ ծածկուեցան ծխով.
Ծխի մէջ վառուող մոմերի առջև
Ծունկ չոքած աղօթք արին երկիւղով:
Զոհը զինեցին և բաժանեցին,
Ապա սրբազան նուէրներ տարան
Այն աղօթարար միաբաններին.—
Մեղքի թողութիւն, օրհնութիւն առան:
Բայց կատարուեցաւ այլ մեծախորհուրդ

Ուխտ և ողջակէզ կեանքի Հաշտութեան,
Փրկեց ականքն մահից մի հոգի,
Որ պիտի անմեղ կորէր յաւիտեան:
Ոչ արիւն թափուեց, ոչ հօշ քարձրացաւ,
Ոչ տեսանելի կանգնեցաւ սեղան,
Հոգիները միայն անձայն խօսեցան—
Վերածնուեցաւ մատաղ արեղան.
Եւ մաշուած կրճքում կրքերը մարած
Աւելի սաստիկ եռացին նորից,
Իսկ այն ընտանիքն, ուխտը կատարած,
Դուրս դնաց արդէն վանքի դռներից:

III.

Մարդոց մեղքով լին շէներից հեռու,
Սուրբ անապատը գիշերուայ մթնում,
Ինչպէս մի հսկայ, ահռելի ուրու,
Ահա կանգնած է ահաւոր, արտում:
Նրա խցերից մէկում միայնակ
Մի երիտասարդ, տժգոյն, դալիահար,
Զիթի ճրագի աղօթ լուսի տակ,
Անկողնում անքուն տանջվում էր երկար:
Հաղիւ Հեռացան յախուռն մաքերը,
Որ քունն աչքերին մօտ չէին թողնում,

Հազիւ ծանրացան արտեանունքները—
 Քնեց արեղան իւր կոշտ անկողնում,
 Եւ յանկարծ կանգնեց նրա զլիւի մօտ
 Լուսեղէն մարմնով մի կոյս երկնածին,
 Կարեկցութեամբ լի, բայց սաստիկ կրքոտ.
 Աշխոյժ հացեացքով նայեց քնածին:
 Նայում էր առ ժամ և կամաց-կամաց
 Հասուն, լի կուրծքը ուռչում— իջնում էր,
 Կարծես՝ երեսին մեղմածուփ ալեաց
 Ճերմակ փրփուրը խաղալիս լինէր:
 Ապա շնորհալի և խիստ հեղանազ
 Շարժուածքով ճկուն մէջքը խոնարհեց,
 Եւ տաք համբոյրով վարդերանգ շրթանց
 Քնածի տխուր ճակատը պրեց:
 Զարթնեց արեղան, և զգաց հոգում
 Մի ցաւ, որ սաստիկ տանջում էր իրան.
 Այն ինչ պայելու ոգին կրկնքում
 Փայլատակում էր մի աստղի նման:
 Դուրս նայեց տեսաւ նորեկ արեւը
 Երկնքի ծայրը հրդէհ էր ձգել,
 Նայեց աշխարհին, նայեց վերեւ,
 Եւ ուղեց խկոյն բոլորը զրկել. . .

IV.

Փոխուեցաւ այսպէս վանականն անմեղ,—
 Իւր խուցը դարձաւ առաւել նեղլիկ,
 Եւ մեղմ աղօթքի անդորրութեան տեղ
 Յայանուեց հոգում անծանօթ մրրիկ:
 Ո՛վ զարմանք, արդէն սիրնի սրտով
 Մի զիշերուայ մէջ կարօտել էր նա,
 Եւ ամոստում էր, թէ ինչու շուտով
 Գնացին վանքի հիւրերն երեկուայ:
 Կարօտել էր նա, և նրա աչքին,
 Քաւութեան ճերմակ շապիկը հագին
 Միշտ երևում էր այն դերզաստանի
 Վայելչահասակ դուստրը դեղանի:—
 Երևում էր նա զխափօր չոքած
 Լուռ աղօթելիս սեղանի առաջ,
 Կամ այստեղ նստած, կամ այնտեղ կանգնած
 Թախծալի, քնքոյշ դէմքով սիրատանջ:
 Ամենայն անգամ նորա տեղերին
 Մօտիկ գնալիս, կամ թէ կանգնելիս
 Ծնկներն ու սիրտը դողդողում էին,
 Եւ մարմնին ախորժ թմբիր էր գալիս:
 Երկար ժամերով քարացած—անշարժ
 Մի տեղ մնում էր նստած զխաքարշ—

Ապրում էր մաքում երազած օրով,
 Եւ ցնորմունքից ուշաբերուելով
 Յաճախ անհանգիստ նա չարչարվում էր,
 Լալիս էր ծածուկ, վանքից կորչում էր,
 Եւ կատաղում էր, որ մի մարդ չքկար
 Իւր ցաւն սփռիէր, կամ զէթ հասկանար...

V.

Արդէն հրեղէն գունդն արեգակի
 Ուժասպառ, յողնած դէպի մայր թեքուեց.
 Փուլ եկաւ դարձեալ սիրան արեղայի—
 Գիշեր է հասնում. նա արտում երգեց.—

«Արևը թռաւ.
 Թռցրեց, տարաւ
 Փայլուն շողերը.
 Խաւար գիշերը
 Ծանրացաւ ահա
 Դաշտերի վերայ:
 Գերին արևի
 Գլուխը դէպի
 Արևմուտ ծռած
 Մնաց սալարած:
 Սպասում է նա,

Թէ երբ կերեայ
 Երկնականարից
 Արևը նորից:
 —Ա՛խ, շուտով բացուիր,
 Արև կենսաձիր.
 Գուրգուրիր կրկին
 Արևածաղկին:

«Ճեռացար և դու,
 Անյայտ սիրատու.
 Բոցոտ հայեացքով
 Լցրիր կըրակով
 Սիրտս վշտահար,
 Եւ քեզ հետ տարար
 Ուշքս ու միտքս...
 Մթնեց երկինքս.
 Ես էլ ծաղկի պէս
 Սպասում եմ քեզ.—
 Ահա շուարած
 Գլուխս ծռած,
 Ես էլ եմ նայում,
 Քո ճամբէն սրահում:
 Ծաղի՛ր դու նաև,
 Իմ հողուս արև:

VI.

Գիշերուայ մթնում նեղ լուսամուտից
 Երևում է լոյսն աղօտ լամպարի.
 Իւր անձուկ խցում նստած է հանգիւտ
 Ժիր վերակացուն հին սրբավայրի: ...
 Կծղել են երկայն մաղ ու միրուքը
 Այն խստակրօն ծեր վանականի,
 Հանգել են աչքերն, և հեղ ծերուկը
 Չունի երեսին մի զիծ կենդանի:
 Արդէն չորացած երկայն մասներով
 Իւր սև համրիչի հատերն է քաշում,
 Եւ խաղաղութեամբ, զրախտի յուսով
 Կեանքի մնացած ժամերը հաշվում:
 Մահի հարուածից նա չի սարսափում,
 Եւ բան չի խլում մահը նրանից, —
 Երկրի հետ նրան ոչինչ չի կապում,
 Ողջ սպասում է նա զերեղմանից:

VII.

Փաբրիկ զոնակը զգոյշ բացուեցաւ.
 Մի մեռելափայ, բայց երիտասարդ,

Աչքերը վառուած սևաշոր մտաւ.
 Եւ հարցրեց նրան ծերուկը հանդարտ. —

ԾԵՐ ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ.

Ի՞նչ ունես, որդեակ:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԱԲԵՂԱՆ.

Հայրիկ, ներիր ինձ,
 Այսպէս տարածում որ քեզ մօտ եկայ.
 Սիրտս ուղում է դուրս թռչել տեղից...
 Այլ ևս համբերել չըկարողացայ...

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ.

Համբերութիւն տայ թող Բարձրեալը քեզ.
 Բայց ինչո՞ւ համար յուզուած ես այդպէս:

ԱԲԵՂԱՆ.

Ինձ աստ, հայր սուրբ, դադանիքը կենաց
 Արդեօք օրէնք է Աստուծոյ սահմանած...

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ (ընդհատելով).

Այո՛, Տէր Աստուած աշխարհին, որդեակ,
 Ապրելու համար տուել է օրէնք,
 Եւ մենք սրբութեամբ, ինչպէս օրինակ,
 Այն օրէնքները պիտի կատարենք:

ԱՅԵՂԱՆ.

Կատարենք, հայր սուրբ... ապա, երբ որ կայ,
Խնդրում եմ ծիրոջ այն սուրբ օրէնքով,
Որով ապրում են մարդիկը Նորա,
Նաեւ մարդկային իմ իրաւունքով...

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ (ընդհատելով).

Էլ ի՞նչ իրաւունք... դու պաշտօնեայ ես,
Մի սպասաւոր Ասաըծոյ տանը,
Պիտի տաճարի սեղանին նայես,
Աղօթես, ճգնես. այս է քո բանը.
Եւ դրա համար չես մնալ անմաս—
Բոլորի վարձը այնանդ կ'ստանաս:

ԱՅԵՂԱՆ.

Ես ծառայում եմ, և իմ պաշտօնում,
Տեսնում ես, ահա, պահասաւոր չեմ.
Երկնքի վարձը չեմ արհամարում,
Բայց մի՞թէ երկրում ես պիտի կորչեմ...

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ.

Մի մաղ չի կորչել զլիւիդ մաղերից.
Մի՛ սնուցանիր սրտումդ կասկած:

ԱՅԵՂԱՆ.

Սակայն չէ՞ որ մեզ այս լեռ. քարերի
ձգնութեան համար չքանդծեց Աստուած:
Իմ օրերն այստեղ ախուր են անցնում.
Վառվում է սրտումս հուրը կենսական,
Ինչո՞ւ էք նրան դուք զօրով հանգցնում
Մահաշունչ զրկում խուլ առանձնութեան.
Կարօտ է հողիս, թռչում է հրաթև
Սյս մենաստանի բարձրը պարսպից,
Ձեմ կարող մնալ ևս այսուհետեւ,
Եւ երբէք, մինչդեռ զրկուած եմ կեանքից...

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ.

Սյստեղ է կեանքը, այս սուրբ յարկի տակ.
Աղօթի՛ր, ճգնի՛ր, կրդանես, որդեակ:

ԱՅԵՂԱՆ.

Ձէ, չեմ գտնում, հայր, աղօթքների մէջ
Եւ ոչ հողերու ի մեղեդիների,
Դարձեալ մնում է նա սաստիկ մի տենչ,
Մի տենչ անկատար, անհասկանալի.
Սարսափում եմ ես.—մօտ է վտանգը—
Իմ մահն ինձանից մօտիկ է, մօտիկ.

ԱՌԵՂԱՆ.

Կատարենք, հայր սուրբ... ապա, երբ որ կայ,
Խնդրում եմ Տիրոջ այն սուրբ օրէնքով,
Որով ապրում են մարդիկը Նորա,
Նաև մարդկային իմ իրաւունքով...

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ (ընդհատելով)...

Էլ ի՞նչ իրաւունք... դու պաշտօնեայ ես,
Մի սպասաւոր Աստրծոյ տանը,
Պիտի տաճարի սեղանին նայես,
Աղօթես, ճգնես. այս է քո բանը.
Եւ դրա համար չես մնալ անմասն—
Բոլորի վարձը այնտեղ կ'ստանաս:

ԱՌԵՂԱՆ.

Ես ծառայում եմ, և իմ պաշտօնում,
Տեսնում ես, ահա, պակասաւոր չեմ.
Երկնքի վարձը չեմ արհամարում,
Բայց մի՞թէ երկրում ես պիտի կորչեմ...

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ.

Մի մաղ չե՛ կորչել գլխիդ մազերից.
Մի՛ անուցանիր սրտումդ կասկած:

ԱՌԵՂԱՆ.

Սակայն չէ՞ որ մեզ այս լեռ քարերի
Ճգնութեան համար չըստեղծեց Աստուած:
Իմ օրերն այստեղ տխուր են անցնում:
Վառվում է սրտումս հուրը կենսական,
Ինչո՞ւ էք նրան դուք զօրով հանդցնում
Մահաշունչ զրկում խուլ առանձնութեան.
Կարօտ է հոգիս, թռչում է հրաթև
Սյս մենաստանի բարձրը պարսպից,
Չեմ կարող մնալ ես այսուհետև,
Եւ երբէք, մինչդեռ զրկուած եմ կեանքից...

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ.

Այստեղ է կեանքը, այս սուրբ յարկի տակ.
Աղօթի՛ր, ճգնի՛ր, կրդանես, որդեակ:

ԱՌԵՂԱՆ.

Չէ՛, չեմ գտնում, հայր, աղօթքների մէջ
Եւ ոչ հոգեբուխ մեղեդիների,
Դարձեալ մնում է նա սաստիկ մի տենչ,
Մի տինչ անկատար, անհասկանալի.
Սարսափում եմ ես.— մօտ է վտանգը—
Իմ մահն ինձանից մօտիկ է, մօտիկ.

Այստեղ չեմ գտնում մխիթարանքը,
Որով շնչում են, ապրում են մարդիկ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ.

Ուրեմն չըկայ, ինչ որ ուղում ես,
Եւ այդ ցնորք է, կամ փորձութիւնով
Նղովեալ չարը խարբալում է քեզ
Հոգի՛ կործանող իւր պաարանքներով:

ԱՌԵՂԱՆ.

Եթէ նա չըկայ, ոչինչ չեմ յարգում,
Ատում եմ և ինձ, իմ անձս միայնակ,
Ոչինչ չեմ գտնում այլ ևս աշխարհում—
Լոկ խարէութիւն և անմիտ տանջանք.—
Թող այնուհետեւ քանդուի նա իսպառ,
Նրա երեսին էլ կեանք չըծաղկի,
Թող մեռնեն մարդիկ, թող ուտեն իրար...
Ես էլ չեմ խղճում այստեղ ոչ ոքի:
Սակայն չէ, նա կայ. անբախտ ալեւոր,
Կուրծքդ երեւի դեռ չէ եռացել,
Մենակ է աճել հասակդ բոլոր
Եւ առանց կեանքի հանդել, ծերացել.
Բայց երբ սոսկալի առանձնութեան մէջ
Ինձ պաշարում է սարսափը մահօր:

Եւ ունայնութեան մտքերն հոգեմաշ
Ինձ երեւում են տխուր, ահարկու,
Շուրջս չեմ գտնում փրկութեան նշան:
Իսկ մահը, կարծես, չոքում է կրծքիս,
Միմիայն խորափոս, խաւար զերկման,
Միմիայն դժոխքն է երեւում աչքիս,
Նա այն ժամանակ վրայ է հասնում
Ինչպէս լուսաւոր շողն արեւուսի,
Փարատում հոգուս մաւրութիւնը,
Վանում մահաշունչ մտքերն մեկուսի,
Կեանքի ջերմութեամբ լցվում է սիրտս...
Եւ ես զգում եմ, որ այն քաղցր ու նուրբ
Զգայմունքով է կենդանի մարդս.
Բայց ափսոս, որ դու չըզիտես, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ.

Այն սուրբ հոգին է, կամ մի սուրբ հրեշտակ,
Որ այցելում է, ով արժանաւորդ,
Եւ կեանքի մասին աստուածաբնակ
Այս սուրբ տաճարում քեզ տալիս հաղորդ:

ԱՌԵՂԱՆ.

Օ՛, չէ՛, չէ՛, հայր սուրբ, նա չէ իջանում,
Ինչպէս սուրբ հոգին, Աստծոյ խորանից,

Եւ ոչ հրեշտակի պաշտօն է տանուամ,
Բայց ես շատ հեռու, հեռու եմ նրանից:
Ա՛խ, նա պակաս է, նա չըկայ այստեղ,
Մերժած է անդամ նրա անունը,
Եւ ահա դատարի, դատարի է ահեղ
Օրէնքի պաշտպան Աստուծոյ տունը:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ.

Այդ խաղաղութեան թշնամին է չար,
Որ միշտ հեռու է ահիցը վանքի:

ԱԲԵՂԱՆ.

Նա չար չէ, հայր, այլ միակ հաշտարար
Մարդու և կեանքի:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ.

Ապա սո՛ւրբ է նա:

ԱԲԵՂԱՆ.

Սո՛ւրբ, ինչպէս Աստուած և իւր օրէնքը
Եւ սիրելի է, որքան և կեանքը...
Ես մեղք չեմ անում, հաւատա, հայրիկ...
Դուք ինչու համար ինձ այստեղ բերիք:
Ես ի՞նչ եմ արել, չէ ես էլ եմ մարդ,

Նրանցից մէկը, որ այնքան ազատ
Ապրում են իրանց ցանկութիւններով,
Որ աղօթում են ուրախ սրտերով...
Ինչու համար է իմ աղօթքն այստեղ,
Ո՞ր մեղաւորին կրտանէ եղեմ...
Ինչու համար եմ չարչարվում անմեղ,
Եւ եթէ այսպէս ես այստեղ մեռնեմ
Ձեզ կամ Աստուծուն ինչ շահ իմ մահից...
Ուզում եմ ապրել. հայր, կեանք տուէ՛ք ինձ...

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ.

Կեանք տալը Նրա ձեռքին է, որդի,
Մարդս ի՞նչ կանէր, որ շատ էլ ուզէր,
Բայց աստ՝ տեսնենք իղձը քո սրտի—
Ի՞նչ ես կամենում:

ԱԲԵՂԱՆ.

Մի աղջկայ սէր... .

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ.

Պապանձուի՛ր, ո՞վ լիւր, աչքիցս հեռացիր,
Մի՛ ապականիր և մեր աղօթքը,
Շուտով, հեռացի՛ր, կամ գետինն անցիր,
Չըպղծէ տաճարի սեամբը քո օտքը:

Քո սրտին արդէն տիրել է չարը,
 Հեռացիր, Աստծոյ բարկութիւնը տար,
 Որ չըկործանէ և այս տաճարը
 Քեզ հասանելի պատուհասն արդար:
 Կամ տպաշխարհիւ պահքով, աղօթքով,
 Հեռու հալածիր դիւական կիրքը,
 Էլ այդպիսի բան չանցնի քո մաքով...
 Շէւտ, առանձնացիր, կարգա սուրբ գիրքը:

ԱՔԵՂԱՆ.

Ձէ՛, էլ չեմ կարող. հերիք եր ինչ որ
 Առանձնութեան մէջ տանջուեցի լուած,
 Էլ չե բռնանալ այս տենչատաշոր,
 Սուրբ սիրոյ վրայ քո սիրտը մեռած:
 Արդ ես համարձակ խոստովանում եմ
 Քո և աշխարհի առջև իմ սէրը,
 Եւ բոլոր հոգով արհամարում եմ
 Անցած դարերի խաւար ծէսերը:
 Դու էլ ես ապրել նախնեաց օրէնքով,—
 Ապրել ես միայնակ, մարդոց անօգուտ,
 Սյլե անխնոն, ցաւալի կեանքով,
 Մեղքեր ես միմիայն վաստակել հոգուդ:
 Դու էլ, հնազանդ քո նախնեաց կարգին,
 Ուխտեցիր տանել կեանքը վանական,

Բայց յաղթեց խաւար բռնութեան կամքին
 Միշտ ամենազօր օրէնքը բնութեան...
 Ձէ՛, չեմ ճանաչում, ես չեմ դաւանում
 Այնպիսի Աստուած, օրէնք անիրաւ,
 Որ անարդում է սէրն ամուսնական.
 Օրհնիր, ճերունի և մնաս բարեաւ:»
 Սիրավառ սրտի համարձակ լեզուով
 Ծերունու դիմաց խօսաց աբեղան,
 Որ, բարկութիւնից սաստիկ դողալով,
 Աստծոյ անունով նղովեց նրան:
 Եւ մեծ դարպասը լուռ մենաստանի
 Ծանրը ճոնչաց ու լայն բացուեցաւ,
 Վանքից մի հողի հեռու աւանի
 Ճանապարհն ընկաւ. օրը լուսացաւ...

1890 թ.

ՅՈՒՆՆ ՈՒ ԿԵՏՈՒՆ.¹

(Ժողովրդական ասանդումներն)

Ժամանակով Կատուն ճոն² էր,
Շունն էլ զլխին զգակ չունէր,
Միայն, զիղեմ ոչ որդիանց - որդի³,
Ճանգել էր մի գտուան մորթի:
Էկաւ մի օր, ձմրանամբարին,
Կատվի կուշար, տարաւ մորթին.—
«Բար՛աչողում, ուստա Փխօ,
Գլուխս մրսեց, ՚ի սէր Աստղ,

¹ Այս ասանդումները լսել եմ Լոռի և գրել տեղական բարբառով, որքան կարելի էր մեղմացնելով բարբառի կոշտումները: ² Ճոն—զլխարկ կարող: ³ Որտեղից որտեղ:

Առ էս մորթին ու ինձ համար
Մի գլակ կարի զլխիս յարմար.
Վարցդ կըտամ, միամիտ մնա,
Միայն խնթրում եմ շատ չուշանայ:»
— «Աչքիս վրայ, քեռի Քուչի,
Մի գլակ ա խոււ մի քուրք չի,
Քու թանգազին խաթեր համար
Ուրփաթ օրը համեցէք տար.
Փողն մասին աւելնորթ ա,—
Մեր մէջ խօսարն էլ ամօթ ա,
Ինչ վինձ¹ բան ա, տօ հէր օխնած,
Հա՛, Հա՛, Հա՛... մի գլակի վարց...»

*

Ուրփաթ ծէքին քեռի Քուչին
Ուստից ծէքքին², բաց բաց կուճին³,
Թափ թափ տալով ծանդրը ու մեծ
Ուստա Կատվի շէմքում կանգնեց.
«Ուստէն ուր ա... փափախս⁴ ուր ա...»
— Մի քիչ կացի, հրէս կերեայ:

*

¹ Վենձ—մեծ: ² Ծէքք—առաջ, վաղ: ³ Կուճի—զլուխ:
⁴ Փափախ—զտակ, զլխարկ:

Ուստէն էկաւ քուրքը հագին.
 Շանը տեսաւ, բեխի տակին
 Իրան իրան քիչ փնթփնթայ
 Ու մուշտարու վրայ թնդայ—
 «Յրտատար էլմբ... վահ, անաշէն,
 Ձեռ թողնում, որ մի շունչ քաշեն.
 Սհաթ խաւ չի, դեռ հլա նոր եմ
 Յրցամ տուել¹, թէ որ կարեմ:
 — «Իէ, հեր օխնած, էթէնց² տաս,
 Էդ բարդանալդ էլ ընչիս ա.
 Փող եմ տուել, շուտով կարի,
 Թէ չէ, ասա էգուց արի...»
 Ասաւ Գուչին ու նկղայած
 Վերադարձաւ զլուխը բաց:

*

Մին էլ էկաւ, դարձեալ չըկար.
 Էս անգամը դիպան իրար,
 Էլ անպատիւ, պետուր³ խօսքեր,
 Էլ հին ու նոր, էլ հերն ու մեր,
 Էլ դող Փիսօ, էլ քաջալ Շուն...

¹ Յրցամ տալ—սրսկել, (ջուր սրսկել): ² Էթէնց—այդ-
 պէս: ³ Պետուր—անառակ:

Բանը հասաւ զիւանբաշուն¹:
 Մինչև շունը գնաց-էկաւ,
 Ուստա կատուն կոտորն ընկաւ²,
 Գլուխն առաւ ու մի քըշեր
 Հայդէ, կորաւ. էն գնալն էր...

*

Էն օրուանից մինչև օրս էլ
 Շունն էս բանը չի մոռացել,
 Մտքումը հլա դեռ պահում ա.
 Որտեղ կատվին պատահում ա,
 Վրայ ա վազում, մորթուց քաշում,
 Իրան մորթին եդ ա ուղղում.
 Իսկ սեերես կատուն յանկարծ
 Ետ ա դառնում ու բարդացած
 Փշտացնում ա, մթամ³ նոր եմ
 Յրցամ տուել, թէ որ կարեմ:

1886 թ.

¹ Դիւանբաշի—նախագահ զատաւոր: ² Սնանկացաւ:
³ Մթամ—իբրեւ:

ՄԻ ՊԵՏԿԵՐ.

Մութը արդէն դեռինն առաւ
Քօշաքարայ սարերում,
Գազաթների տեսքը կորաւ,
Եւ ողջ թաղուեց խաւարում:

Տխուր, ամպած կրկնքիցը
Մանրը անձրեւ է շփում,
Հեռու լերանց ետեկիցը
Մերթ ծովիանն¹ է խաղում:

Ահա փայլեց և մօտիկից
Լուսափայլեց սար ու ձոր,
Պալատուելով, սարի տակից
Գետը վաղում է պղտոր:

¹ Ծովիան—փայլակ:

Բինում լռեց աղաղակը
Եւ հանգչում են վաստակած,
Միայն վրանում հանգչող կրակը
Մերթ բռնկում է յանկարծ:

Բայց հովիւը դեռ արթուն է,
Դեռ կանգնած է արխաջում¹,
Անքուն աչքով դեռ հսկում է,—
Գողից երկիւղ է քաշում:

Փայլակն ահա փայլեց կրկին,
Նրա կարմիր լուսի տակ
Բինից հեռու երևացին
Երկու մարդու կերպարանք:

Ամպը դուռաց ու տըրաքեց,
Եւ անձրեւը սաստկացաւ.
Հովին «Հէ՛յ-Հէ՛յ» աղաղակեց,
Ծունը թևից² վեր կացաւ:

¹ Արխաջ, Թուրքերէն բառ է—հօտի բացօդեայ հան-
գատումնան տեղն է: ² Այն որոշեալ տեղն է, որտեղից
շունը հսկում է:

Հրացանները որոտացին,
Ոչխարն եղաւ ցանուցիր,
Հաւարն ընկաւ, ողջ դարթնեցին.
Մուրթն է զիշերն—ախնակիր:

Հեղեղը խուլ շրջւում է,
Վայր է հոսում ~~անընդհատ յորհապարհ~~
«Տարան... հասէք...» դեռ լսվում է
հովուի ձայնը հեռացած:

1891 թ. ապրիլի 15.

ԳԵՑԻՄ ԼԵՐԵՐԻՈՍ.

(Ռուսերէնից).

Եւ խայտաճամուկ միմոսի շորով, Կեսարի¹ կանչին,
Ծեր Լաբերիոսը կանգնեց կրկէսում հոովմի առաջին.
Թնդաց հոովմը... և աթոռներից վեր կացան յանկարծ.
Աղնուականները և ժողովուրդը վախից սարսափած.
Եւ դղրդացին արձակ կրկէսում շփոթ ու շշուշ,
հաղիւ լսելի խառնակ աղաղակ և դժգոհ տրտունջ.
— «Լաբերիոսն այստեղ, և ինչպէս միմոս, այստեղ
օրէնքով

Գերիներն իրանց կուռ շղթաների շունչիւններով
Եւ սրի ձայնով անմահ հոովմի հրճուանքի համար
ձգնում են ըմբշի կամ թէ միմոսի պսակ ստանալ...
Լաբերիոսն այստեղ... բայց չէ մոռացել հոովմը նրան,—
հին քաղաքացի և հռչակաւոր երգիչ անմահն,

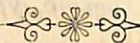
¹ Անցքը պատահել է Յուլիոս Կեսարի օրով:

Իսկ արդ կրկէսուամ, ամբոխի առջև այսպէս նա
կանգնած,
Հուռ ու գլխակոր գետնին է նայում ամօթից
կարմրած...»
Եւ խօսակցութեան անորոշ ձայնը նրան է հասնում:
Նա իւր աչքերը հռովմի վերայ չի համարձակվում
Բարձրացնել այժմ—նրա բացայայտ վճռի ժամանակ:
Այս անարգանքին ինքնաբաւական հայեացքով մենակ
Կեսարն է նայում: Նա նշան տուեց հրամայող ձեռքով,
Գոռող հռովմը լռեց վերստին: Կորացրած գլխով,
Ինչպէս աղօթող ծանրը փորձանքի ահաւոր ժամին,
Կանգնած է յուզուած հանդիսի առջև երգիչ ծերունին:
Բայց նրա դէմքը առաջուայ նման փայլեցաւ վառ-վառ,
Եւ լայն ճակատը վերստին դարձաւ հանգիստ ու
պայծառ,
Դժգոհ ժողովին խոհուն աչքերը նայեցին կրկին,
Եւ նորից երգի, բանաստեղծութեան համարձակ հոգին
հասաւ պօէսին, նրան սիրտ տուեց. նա զուարթացաւ,
Եւ սառնութիւնը սրտիցը մինչև մատները անցաւ...
Այլակերպուած է նա բոլորովին... մի ակնթարթում
Նա ոգևորուեց.—նրա աչքերը կրակ են ցայտում:
Նայում է շուրջը ընկճող հայեացքով... տարածեց ահա
Խռովութիւնից դողացող ձեռքը քնարի վերայ:
Ժողովը լուռ է. բոլոր աչքերը խոնարհուած են ցած,
Ազնուականները միմին գիշերից մնայլ են նստած,
Եւ ասպետները նստած են խրոխտ, դէմքով կնճռալի,
Ուրախութիւնից փայլում է դէմքը ահեղ տիրողի:
Նոր նշան տուեց. և ահա երկչոտ և անհամարձակ
Լսուեցաւ ձայնը... Ծերի գողգոթուն, չոր մատների տակ

Գովուած քնարի թրթռուն լարերը հնչեցին կամաց,
Խորին լռութեան ժամին առաջին երգը որոտաց...
Եւ սթափուեցաւ հռովմը նորից. մարդիկ շարժուեցին
Եւ աշխատում են պարզորոշ լսել զայրացած երգչին:
Իսկ ալևորը—անխիղճ անպատուած հին քաղաքացին
Տակաւին հպարտ, արհամարանքով նայում է հռովմին:
Նա երգում է անբաւ փառքը, մեծութիւնը Կեսարի,
Բարձր խելքն ու տէրութիւնը, իշխանութիւնը բարի.
Երգում է փայլը նրա յաղթութեան և մաղթում է
կեանք,

Եւ ուղարկում է հզօր Կեսարին յարգ ու մեծարանք.
Փառաբանում է նա ճոխութիւնը և փառքը հռովմի,
Եւ աղաչում է, որ բաժին անեն... խինդը միմոսի:
Նա թախանձում է, որ ողջ մտածեն ինչպէս որ ինքը,—
Կեսարի շրթան վերայ ճանաչեն իրանց օրէնքը.
Որ հին օրերի ազատ երգերը իսպառ լռէին,
Եւ միշտ Կեսարի թշնամու ջանքերն իզուր ցրուէին.
Հայրերի գոռող հռովմը գլուխ խոնարհի նրան,
հռովմում մարդիք մտածեն այնպէս—միմոսի նման...

Յանկարծ վերաւոր երգիչը ցնցեց գլուխն ալեղարդ,
հնչող լարերին կատաղի ձեռքով զարկեց յուսահատ,
Աչքերում փայլեց բարկութեան բոցը, քնարը ձգեց,
Այլևս չ'երգեց, այլ բոլոր ուժով գոռոց արձակեց
Խեղդուելով ցաւից և բարկութիւնից ալևորը հէգ—
«Քաղաքացիներ, իրաւունքներս կորցնում եմք, ելէ՛ք»

ՏԵՐՐՈՆԻ ԴԵՐՈՒՆԸ.

(Հատուած պօէմայից).

Գարունն եկաւ և թւերը
Հովիտներում տարածեց,
Հայաստանի խիստ ձմեռը
Լերանց ծայրերն հալածեց:

Ժպտաց երկնից Սրեզն աչեղ
Եւ ձիւները հալուեցան,
Հով սարերի վերայ տեղ տեղ
Վրանները շարուեցան:

Մուսարէկի գաղան օբէն
Դարձեալ իջաւ իւր ուրթում,
Նրա մարդիքն առած ջիզէն՝
Մարդազօհ են պարտում:

Յանկարծ աիրեց ահ ու սարսափ
Խաղաղանիստ վայրերին,
Միմիայն երէն մնաց աղաա
Բարձրը լերանց ծայրերին:

Յարեաւ կեանքով դարնանաբեր
Եւ հրձիւում է ողջ ծարօն,
Բայց չէ լսվում աշխատասէր
Հայ զիւղացու հօրօրօն:—

Դարունն եկաւ, սարերն ելաւ
Սղատ քիւրդը յաղթական,
Դարունն եկաւ, իւր ցուպն առաւ
Հայ զիւղացին դաղթական:

1890 թ,

ՆՈՒԷՐ ԱՆ. ԱԲ.ԷՆ.

Նորեկ գարունը լեռնական հային
Տեսաւ առապար օտար աշխարհում,
Տեսաւ մոլորուած մտքով տխրազին,
Եւ այսպէս խօսաց թախծալի սրտում։—

«Յիշում ես, պանդուխտ, քո հայրենիքիդ
Թանձր անտառը, ծառերը հսկայ,
Ջրնաղ լեռները և ծաղկափթիթ
Մարգագետինը, որ այստեղ չըկայ։

«Գոչող ջրվէժը, որ ողողելով
Իջնում է գլխից մռայլ ժայռերի,
Ձուարթ հաւքերը, որ ճռուողելով,
Մերթ խլացնում են աղմուկը ջրի։

«Երկրի վայրենի գեղեցկութիւնը
Եւ գեղածիծաղ երկինքը անհուն,
Նորա փառահեղ, պերճ հորիզոնը
Վաղ առաւօտեան, իրիկուան պահուն...

Եւ այն բոլորը, որ թողել ես դու,
Որ այնքան փարթամ, այնքան սիրուն են...
Օ՛, մի՛ արտասուիր, խորտակուած մարդու
Սրտասուքները այստեղ գին չունեն։—

Նրանք այս օտար ու սառն աշխարհում
Կրկորչեն, ինչպէս կաթիլը ջրի,
Եւ քո թախիծը, դարձեալ քո սրտում,
Մենակ քո անձը պիտի տոչորի։»

1891 թ. մարտի 24.

Կ Ա Ն 2.

Եթէ կաս, Աստուած,
 Եւ չես ստեղծել
 Արտասուք ու լաց,
 Հեծել, անիծել.
 Թէ չար նախանձի
 Թոյնով մահացու
 Դու չես վարակել
 Պարզութիւնն հոգու.
 Թէ դու չես տսել,
 Որ կեանքը այսպէս
 Լինի անսպառ
 Տանջանքի հանդէս, —
 Մեղմայրու մարդկանց
 Կիրքն ամբարտաւան,
 Եթէ դու Աստուած
 Ես խաղաղութեան:

Տէր արագահաս,
 Աստուած արդարի,
 Ո՞ւր ես, եթէ կաս, —
 Ես աղօթք արի,
 Բայց սրածուծեան
 Ահարկու ձայնից
 Խլացաւ իսկոյն
 Իմ աղօթքն անբիծ.
 Եւ ես, վայրենի
 Կրքից կատաղած,
 Անբարիշտաների
 Քարերից փախած,
 Քո անուան յուսով
 Կռուելի երկար,
 Պարծեցայ Քեզնով,
 Սակայն Դու չեկար:
 Էլ ինչո՞ւ եմ ես
 Տառապում այսքան,
 Եթէ Աստուած ես
 Դու անմեղութեան:

Ինչո՞ւ տակաւին
 Չես պատժում չարին,

- Ոյժդ է պակասում,
Թէ չենք աղերսում:
2 Թէ չարագործին
Դու չես տուել սուր,
Որ խաղաղ հոգին
Սարսափէ 'ի զուր.
3 Թէ Դու չըզիտես,
Որ այստեղ—երկրում
Մարդը ժպտերես
Մարդ է զիշատում:
4 Դէ արի՛ ու տե՛ս,
Զարկի՛ր ու շանթի՛ր,
Եթէ Աստուած ևս
Դու վրէժխնդիր:
1 Ինչո՞ւ չես դալիս,
Ո՞ւր ես, եթէ կաս,
Թէ դու չես տալիս
Խեղճին պատուհաս:

1891 թ. փետրվար.

ՀԱՄԵՐԳ.

Վտակը ժայռից ներքե է թռչում,
Թափ առած ընկնում քարերի գլխին,
Զարկում աւազին, շաչում է, ձչում,
ձչում անհանգիստ, փրփուրը բերնին:

Ինչպէս ծերունին ձայնով պառաւած
Զայնակցում է իւր թռռնիկի երգին,
Այնպէս է մօտիկ անտառը կամաց
Արձադանդ տալիս ջրի աղմուկին:

Սահայն բնութեան դուարթ համերգի
Անխօս ունկնդիրն յաւիտենական—
Ժայռը մտախոհ, իւր անյայտ մտքի
Եակից ընկած, լսում է նրան:

1890 թ. դեկտ. 2.

Եւ ես, անգիտակ նրա խորհրդին,
Անձնատուր եղայ բոլոր ուժերով,
Մինչև որ հասայ ինձ խաբող կէտին,
Մինչև որ տեսայ յոգնած աչքերով։—

Վարդերով ծածկած կորստեան անդունդ,
Քաղձրաւենիքով պատած մահադեղ,
Մարդիք յառաջ են վաղումսրտաթունդ,
Եւ օրապակաս ընկղմում այնտեղ։

Մեռելի վրայ բարձրաձայն սղում,
Վաղաժամ մահ են ողբում անդադար,
Տեսնում, շօշափում, բայց դեռ չեն դգում,
Եւ դարձեալ շուտով մեռնելու համար...

Ախ, որքան շատ են ճանապարհները,
Որ մեզ տանում են դէպի գերեզման,
Եւ ինչպէս մոլի մեր թարմ ուժերը
Մենք սպառում ենք ձեռքով սեպհական...

1890 թ. սեպտ. 30.

* * *

Դեռ անյիշելի վաղ մանկութիւնից
Անյայտ ըզներով թռչում էի վեր,
Միաժամանակ քարշում էին ինձ,
Դէպի ստորեւ ախտաւոր կրքեր։

Հնազանդուեցի մոլութիւններիս,
Ոչ ոք էլ նրանց մասին չըխորհեց,
Իսկ կեանքը զրկեց և, փաղաքշելով,
Հեշտասիրութեամբ սիրտս տողորեց։

Սակայն ի՞նչ է նա, ինձ ոչ ոք չասաց,
Մեզ ի՞նչ է տալիս կամ ուր է տանում,
Որ, մէկը միամիտ, իսկ միւսն ստիպուած,
Անվերջ սիրելով կեանք են անուանում։

*
*
*

«Երբ խօսում էիր, պատմում էիր ինձ,
 ես այն ժամանակ արբած քո շնչից
 եւ յափշտակուած քեզ էի նայում,—
 Իմ հոգին մենակ այն էր զրաւում,
 Թէ ինչպէս էին շարժւում բորբոքուած
 Թերթիկները քո վարդազոյն շրթանց,
 Ինչպէս աչքերըդ արտեանունքիդ
 Ստուերներն մէջ, որպէս ծով հանդիսա,
 Մերթ լցւում էին խաղաղ հրապօյրով,
 Մերթ վառւում էին բարկութեան հրով...
 Ինձ թվում էր, թէ երօղում էի,
 եւ իբրեւ հեռուից ես լըսում էի
 Մի խուլ մուղիկայ և ոչ թէ բարբառ...
 Ահ, նորից խօսիր, բայց երկամր, երկամր...»

1891 թ. հոկտ. 10.

*
*
*

Կուրծքս երբեմն եռ է զալիս և յուզւում:
 ես մնում եմ անշարժ, ինչպէս լուռ արձան,
 Միտքս թռչում դէպի երկինք և սուզւում
 Տիեզերքի խորութեան մէջ անսահման...

Ամիսփում է յանկարծ երկիր բովանդակ:
 Սիրատարփիկ կուսի կուրծքին է փարում,
 Խօնարհուելով իջնում մինչև ոտնատակ—
 Արհամարում արբութիւնը համբուրում...

Յեա է թռչում և մոլորուած դեզերում
 Քաղցրայուշիկ խոր անցեալի լուռ ծոցում,
 եւ թրթռում արդէն լուծ երզերում,
 Սառն ու ախուր շիրիմները շօշափում...

Հետաքրքիր ցանկութիւնով թւառած
Ապագայի մթութեան մէջ խարխափում,
Եւ, մի սաստիկ տենչով լեցուն, սաւառնած
Երջանկութեան սահմանները թւածում...

Թռչում է միտքս,
Կորչում է միտքս,
Եւ չեմ հասկանում,
Ինչ եմ ցանկանում:

1890 թ.

* * *

Ա՛խ, ես երանի
Կայծակ լինէի.
Որոտ - ճայթիւնով
Մռայլ ամպերից
Թռչէի վերեւ,
Զարկէի ուժգին
Եւ պատառէի
Կամարն երկնքի,
Ցոյց տայի երկրին
Գաղտնիքը վերին,
Որ տեսնէր այնտեղ
Ինչ բան կայ ահեղ,
Կամ ով է նստած
Եւ ուր է Աստուած...

1891 թ. յունվարի 13.

Ապա, այն երզն ասա՛, երզիչ,
 Որ հեծծանք է միալար,
 Այն սրտատանջ և մորմոքիչ
 Երգը երգիր ինձ համար:

Սիրտս լիքն է լուռ վշտերով,
 Շուտ, այն տխուր երզն հնչիր,
 Եւ քո երգի նուրբ ձայներով
 Արցունքներըս դուրս կանչիր:

Շատ թաքցրի սրտիս միջին
 Զգայազուրկ մարդկանցից,
 Այժմ ուզում եմ քո առաջին
 Ողջ դատարկել իմ սրտից:

Դէ շուտ արա, որ ինչպէս թոյն
 Ինձ չըտանջին յաւիտեան,
 Երգի՛ր, երգիչ, և նրանք խակոյն
 Իմ աչքերում կերևան:

Ո՛հ, խնայեցէք, մի՛ յիշեցնէք ինձ,
 Թէ ինչպէս էր նա արատաւք թափում,
 Երբ, արդէն խաբուած նեղաւոր խօսքից,
 Անձնուրաց սիրոյս էլ չէր հաւատում:

Ո՛հ, մի՛ հեշտայնէք, այդ խօսքեր են լոկ
 Եւ չեն դարձնելու կորուստս անգին,
 Անտարրեր էք դուք, դեռ ձեզ անողոք
 Բաղդը չէ մատնել սիրոյ վտանգին:

Մի՛ յիշեցնէք, մի՛, թէ ինչպէս դաժան
 Մարդիք իրարից անջատեցին մեզ,
 Թէ ոնց եմ տպրում նրանից բաժան...
 Թողէք ինձ հանդիստ,—ես դո՛հ եմ այսպէս...

Ո՛հ, ես չեմ կարող չարչարուել անվերջ,
 Ուզում եմ խնդալ ցաւերից հեռի,
 Եւ մոռացութեան ալիքների մէջ
 Թաղել յիշատակն անցած օրերի:

ԼԵՐՄՕՆՏՈՎԻՑ.

Ես չեմ ուզում մարդ իմանայ
Իմ անցքերը խորհրդաւոր—
Սէրս ու վիշտս, որոնց վերայ
Խիղճս և Աստուած են դատաւոր:

Նրանց կըտայ սիրտս հաշիւ
Եւ նրանցից կըհայցէ գութ,
Եւ թող ինձ նա միայն պատժի,
Ով ցաւերիս առեց սնունդ:

Նախատինքը անմիտների
Ձի խռովիլ բարձր հողին,—
Որքան ծովը գոռայ, փրփրի,
Ժայռը կանգնած է վերստին:

Նրա ճակատը, բարձրացած,
Ամպերումն է մշտամուայլ,
Եւ մրրկից ու որոտից զատ
Միտքը ոչում չի հաւատար:

ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆ ՀԵՏՐԵՆԻՔԻՑ.

Այս կրճքի տակ ապականուած,
Հեռու կեանքի ժրխորից,
Դեռ մի հնչիւն կայ պահպանուած
Իմ մանկութեան օրերից:

Եւ երբեմն պատահում է,
Որ հնչում է նա յստակ,
Կեանքի ձայնը նշկահում է—
Ես շնչում եմ համարձակ:

Պայծառ շողերն յիշողութեան
Մանում են ծոցն անցիալի,
Լուսաւորում իմ մանկութեան
Անհոգ պատկերն անձկալի:—

Ահա երկինքն իմ հայրենի,—
 Հայի սրտի նման սլարդ,
 Ահա երկիրն իմ հայրենի—
 Կանաչադարդ հանապազ:

Ողջոյն ձեզ, ո՛վ ուրախ, աղատ,
 Անցած օրեր իմ մանկութեան...
 Ա՛խ, ձեզանից ինձ մի բացատ
 Անջատել է յաւիտեան:

Ահա փոքրիկ իմ քոյրերը
 Խաղ են անում միասին,
 Օ՛հ, անհանգիստ, չոր եղբայրը
 Նրանց ծեծում է կրկին... .

Մօրս ձայնը մեղեդիական
 Ահա հնչում է քնքոյշ,
 Նրա հայեացքը մայրական
 Ինձ հետևում է զգոյշ:

Ահա կանգնած է իմ առաջ
 Մեր բաղմահոգ գիւղացին,
 Մեծամարմին և քաջալանջ,
 Ծրծաղ չըկաց երեսին:

Ո՛հ, լսում եմ նրա երգը
 Միանման ու ախուր.
 Հայնաբերան նրա վէրքը
 Մեծանում է օր-աւուր... .

Ահա թշուառ հայ գեղջիկուհին,
 Դէմքը վշտոտ ու նիհար,
 Պատառոտած մի շոր հագին,
 Չարչարվում է անդադար:

Ահա ծերուկը, շարժելով
 Ալեքները առաջուան,
 Կեանքն է յիշում հառաչելով
 Եւ մանում է գերեզման... .

Եւ պարզ տէքով ես տեսնում եմ
 Հայրենիքս ծաղկաւէտ,
 Այն ճոխ երկրից ես լսում եմ
 Անհոգ ծիծաղ լացի հետ... .

Դալարադեղ նրա հովտում
 Ի՛նչ աղմուկ է վայրենի,—
 Գետի գոռոց և որոտում
 Հաղարաւոր ձայներին:

Ահա նրա լուռ, ահաւոր
Խաղաղ գիշերն աստղաշատ,
Ահա նրա հանդիսաւոր
Առաւօտը ցօղապատ.

Նրա ձորերն անդնդափոս
Եւ բարձրաբերձ քարափը,
Նրա սարերն ու յորդահոս
Սովորական տարափը.

Երբ որ կայծակը շեշտակի
Ահեղորոտ իջնում է,
Անտառապատ և վիթխարի
Լերանց կրճքին հանգչում է,

Ինչ սիրուն է և հոյակապ
Հայրենիքս վշտակիր,
Եւ դու, մերժած սէր իմ հրատապ,
Այն լեռների մէջ հանդիր:

1890 թ. յուլիսի 5.

ԳՈՒԹԱՆԻ ԵՐԳ.

Արի՛ գութան, վարի՛ գութան,
Օրն եկել է ճաշ դառել,
Առը շուրտուր, խոփիկ դուրբան,
«Օրհնեալ է Աստուած, հօրովէ՛ր»:

Քաշի՛ր եղը, ուսիդ մատաղ,
Քաշի՛ր, քաշենք—վար անենք,
Ճիպտին արա՛, քշի՛ր հօտաղ,
Մեր սև օրին ճար անենք:

Պարտքատէրը գանգատ գնաց—
Քեօխվէն կըզայ՝ կըծեծի,
Տէրտէրն օրհնեց, անվարձ մնաց,
Կըբարկանայ՝ կանիծի:

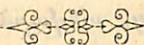
Երեխէքրս մերի ու ակոր—
Կրակն ածես հոտ չի դալ,
Սոված նստած են, ամեն օր
Հարեանը հաց չի տալ:

Պակտութիւնը սկերես է.—
Հալածուած եմ իմ տանից,
Մինչև հարկ է, պարտք է, ծէս է,
Կըլըայնեմ դութանից:

Դէ՛, քաշեցէ՛ք, դէ՛, քըշեցէ՛ք,
Էլ մեր դառը քըրտինքը,
Զարչարուեցէ՛ք, աշխատեցէ՛ք,
Ողորմած է երկինքը:

Արի՛ դութան, վարի՛ դութան,
Օրն եկել է ճաշ դառել
Առը շուռ տուր, խափիկ զուրբան,
«Օրհնեալ է Աստուած, հօրօվէ՛լ»:

1887 թ. մարտ.

ՏԵՐՐԵՐ ԼՈՒՆՏԵՐ.

(Հատուած պօէմայից).

Արմիր արէն առաւօտեան
Պայծառ ցոլաց դէպի Մուշ,
Ծաւարուեցաւ ծովի նման
Մշու գաշար քաղցրացուշ:

Նրա շուրջը խոշոր դէմքով
Կանդնած, լեռներն ահաղին,
Քնաթաթախ, լուռ աղօթքով,
Նայում են վեր—երկնքին:

Արածանին օձապտոյտ
Ծաղկադալար տիերում,
Մշուշի մէջ, աղաւ, անփոյթ
Խաղ է անում, փրփրում:

Բայց հարսներ չեն յաւերժական
Խոյտաճամուկ շորերով,
Եւ չեն եկել, որ լողանան
Արածանու ջրերով,

Որ սիլաւէտ տափաստանում
Վազվըղելով մանրաքայլ,
Երգ ասելով քաղ են անում
Մարդերի մէջ ցողափայլ:

Արեգակի շողերի հետ
Ահա շողաց և մի բան,—
«Ո՛վ զօրաւոր սուրբ Կարապետ,
Ո՛վ աւաղանդ հայութեան. . .»

Հանգիստ կայի՛ր, բարեպաշտ մարդ,
Այն խաչը չէ քո պաշտելի
Սուրբ Կարապետ շքեղազարդ
Հայոց վանքի գմբէթի:

Ծայրն է քրդի սուր նիզակի,
Որ ճոճում է մշուշում.
Ահա և ձին աւաղակի,—
Ի՞նչ արագ է նա քրշում:

Տեսաւ հեռուից քաջ ~~տէր~~ աշխարհ
Զուարթ խումբը քաղւորի,
Եւ ցոլացին սուր աչքերը
Ցանկութիւնից վայրենի.

Եւ սլացաւ, ինչպէս բաղէն
Խոյանում է ամպերից,
Ահ, խեղճ կանայք, էլ ո՞ւր վազեն,
Ի՞նչ է գալիս ձեռքներից. . .

Հասաւ, ճանկեց... բռնեց թարբին
Օրիորդին ուշաբարձ,
Ասպանդակից, տաքացաւ ձին,
Եւ հեռացաւ սրբնիմաց:

1890 թ.

ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՒՔ.

Հեռու, ո՞վ սուրբ խաղաղութիւն,
 Մենք քեզ համար չունենք անկիւն

 Եւ մեր ցաւած սրտի խորքում:

Գնա դէպի այն լեռները,
 Ուր որ հովիւն ու դառները
 Ապահով են պատառուղից,
 Մենք ազատ չենք ահ ու զոդից:

Գնա, հանդիւր այն դաշտերում,
 Ուր որ իրար էլ չեն տիրում
 Եղբայր—մարդիկ, և հերկելով
 Գեղ օրհնում են սուրբ երգերով:

Գնա դէպի երանաւէտ
 Այն վայրերը, ուր կեանքի հետ
 Խաղ չեն անում զուարճութեան
 Կամ հեշտութեան համար միայն:

Իսկ մենք ցաւով լեցուն սրտով
 Անկարող ենք միշտ անվրդով
 Եւ քիւրդերի լուծը տանել
 Եւ քեզ օրհնել փառաբանել:

Հեռու, ո՞վ սուրբ խաղաղութիւն,
 Մենք քեզ, իբրեւ մի լոկ անուն,
 Երանութեամբ միշտ յիշելով
 Պիտի կռուենք մեռցնող սրով:

1889 թ. դեկտ.

Առանց հաշուի վաճառում է,
 Իսկ երբ ոյժը հաճանում է,
 Գերեզմանի եզերքին
 Կանգ է առնում տխրադին,
 Ափսոսանքով արտասվում,
 Յետ է նայում, և տեսնում,
 Որ ողջ կորցրել է անդարձ,
 Ինքն էլ կորչում է յանկարծ,
 Ինչպէս շունչը իւր վերջին,
 Ինչպէս հիւլէ մի չընչին:

1891 թ. յունվարի 10.

* * *

Խղճալի՜ մարդ, տոգորուած
 Իրան անյայտ և կորած
 Օր ու կեանքի տենչանքով,
 Հազար ու մի տանջանքով,
 Յոյսերով միշտ անկատար,
 Շտապում է անդադար...
 Իւր գոյութեան ընթացքում
 Դիակներով է ծածկում
 Ասպարէզը իւր կոխած,
 Եւ, արիւնով շաղխած,
 Պիղծ ձեռքերով ուղղում է
 Երջանկութիւն ընդունէ.
 Չի նկատում, որ ի վրեր
 Եղած կեանքն էլ բռնատուր

Բարկութիւնով լցուած հոգով
 Ես ուզում եմ, որ հէնց իսկոյն,
 Տիրող կեանքը իւր վայելքով
 Դառնար ժանտախտ ու մահաթոյն...

Թող մեղաւոր հարանց շիրմի
 Վերայ օրդէքն անապական
 Ապրեն հանդիսա, և թող լինի
 Նրանց օրէնքն Աւետարանն:

1891 թ. ապրիլի 25.

Երբ տեսնում եմ, մարդ տակաւին
 Պահանջածը դեռ չի ստանում,
 Եւ յուսահատ գերեզմանին,
 Մոլորութեանն է ապաստանում:

Երբ աչք եմ ածում շուրջս ու հեռու
 Եւ չեմ գտնում խաղաղ անկիւն,
 Ուր հառաչք տանջուող գերու
 Զրտարածուէր տխրահնչէն.

Այն ինչ խօսքը Մարդոյ որդու
 Արհամարումս ու մոռացումս,
 Եւ գլուխը ազատ մարդու
 Մինչև գետին խոնարհած,

* * *

ՄԱՆԿԱԻԹԻՒՆ:

Երբ որ դարչելով տեսնում եմ շուրջս
Մոլեղնաց կեանքի պատկերը ցաւոտ,
Յաճախ, մանկութիւն, խռոված հոգուս
Ներկայանում ես ինչպէս առաւօտ:

Եւ մանկան նման արտասփում եմ ես,
Երբ այս օրերում, չարութեամբ լըուած,
Քեզ, սուրբ մանկութիւն, յիշում եմ ինչպէս
Երազի տեսիլք անհեա չքքացած:

Ինչպէս արեւի ճաճանչը վերջին
Թռչում է յանկարծ, տիրում է խաւար,
Այնպէս շողացիր և անցար կրկին,
Մնացի անդօր, ցոփ կեանքին աւար:

Թէ հնար լինէր միանգամ դարձեալ
Դառնալ քո զիրկը... ակ, ի՞նչ եմ ասում,
Այդ անհնար է.— արդէն հանդերձեալ
Կեանքի ճամբան է իմ առջև բացվում:

Բայց մինչև այնտեղ, սոսկալի՜ ուղի,
Ահա բռնութիւն, պատիւ անարգած,
Ահա հառաչանք, արտասուք աղի,
Ահա սև նախանձ և սէր սակարկած...

Կրմեռնեմ և ես այս ցաւերի տակ
Ինձ հեռ տանելով շատ իղձ ու փափաղ,
Իսկ այս աշխարհից և ոչ մի պսակ—
Միայն քո անմեղ, քո սուրբ յիշատակ:

Մի տխրատեսիլ գուցէ գերեզման
Անցւորականից խնդրէ մի բերան
Ողորմի ասել... ո՞վ գիտէ, և այն
Կըլինի՞ արդեօք, կընայե՞ն նորան. . .

1889 թ.

* * *

Մութն էր երկինքը. ոչ ոք չըտեսաւ
Բնութեան գործը զիշերուայ մթնում,
Միայն առաւօտեան, երբ որ լուսացաւ,
Մարդարտափայլ ցօղ իջել էր դաշտում:

Լուռ էր պօէտը թախիժը դէմքին,
Ինչ էր մտածում, մարդիք չիմացան.
Միմիայն տողերում, երբ որ կարդացին,
Զգայուն սրտի արցունքը տեսան:

1892 թ, յունվարի 22.

* * *

Քրիստոս յարեաւ հրաշափառ,
Յարեաւ աշխարհն էլ նորից,
Դու էլ, սէր իմ, յարութիւն առ
Մոռացութեան խաւարից:

Դու, որ ազատ միտքս ու հոգիս
Կախարդեցիր այնպէս վաղ,
Յայանուեցար խոստումներով
Եւ հեռացար անյապաղ:

Արի՜ դարձեալ, որ առանց քեզ
Կեանքը դառն է և անձուկ,
Քեզ կանչում եմ որ նորոգես
Մեր վայելքը վաղանցուկ:

Յիշէ՛ր, որ քեզ դեռ սիրում եմ,
Եւ այժմ, ընկած պատրանքից,
Զեռքս, ահա, տարածում եմ—
Ինձ ազատիր այս կեանքից:

1890 թ.

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՄՏԱԾՄՈՒՆԷ.

Էյ աստղեր, աստղեր,
Երկնքի աչքեր,
Որ այդպէս յրուած
Շողում էք վառուած,
Գիտէ՞ք թէ ինչեր
Կամ ինչ զիշերներ
Յիշեցնում էք ինձ:

Ապշեցնում էք ինձ.—
Շողում էիք դուք,
Երբ ես դեռ մանուկ,
Աշխոյժ ու կայտառ,
Զեղ նման պայծառ.

Թըրթում էի
Եւ ցաւ չունէի.
Շողում էք և արդ,
Երբ երիտասարդ,
Անհուն յոյսերով,
Խանդավառ սիրով
Եւ միշտ ուշա՛վառու
Նայում եմ հեռու. . .
Կըշողաք նաև
Շիրիմիս վերև. . .

1891 թ. յուլիսի 17.

Գ Խ Ե Ղ.

Ն Ր Ա Ն.

Ես ուզում եմ, որ ինձ նման
էլ չըսիրէր մէկը քեզ,
Բայց ասէին միաբերան,
Թէ դու, իրաւ, հրեշտակ ես:

Ես ուզում եմ, որ քո անմեղ
Սիրտը թնդար ինձ համար,
Եւ յաւիտեան վտոռէր այնտեղ
Միայն իմ սէրը բոցավառ:

Ես ուզում եմ, որ օրն ի բուն
Ապշած նայեմ աչքերիդ,
Ինձ մոռացած, կորչեմ անհուն
Խորութեան մէջ հայեացքիդ.

Իսկ եթէ մահն այն ժամի մէջ
Ինձ մօտենար, օ սէր իմ,
Ես կուղէի քո սիրատենչ
Կուրծքդ լինէր ինձ շիրիմ:

1890 թ. հոկտ. 5.

ԳԵՐԸՄԵՆ ԵԳԸՄԵՆԻ ՄԸՀԸ.

«Մեռնել — քնել.»

ՀԱՄԼԻՏ.

Ողևորողն ընկաւ արդէն,
Եւ լռեցին նորա հետ
Սիրոյ տանջանք, զայրոյթ ու քէն—
Լիր, Օտելլօ և համէտ:

Մեռաւ — քնեց, հանգստացաւ.
Որպէս աղմուկ կենդանութեան,
Մեռելութեան միջից անցաւ
Եւ չըքացաւ յաւիտեան:

Էլ չի լսուիլ նորա ձայնը
Իմաստներով ոգեշունչ,
Յաւերժացաւ աստուածայինը,
Մնաց զիական անմեռունչ:

Եւ կըհանդէի լուռ և անշարժ
Դերասանը քարի տակ,
Բայց կըպատմի քարն տպառած
Մըրրկալեց յիշատակ:

Եւ այցելուն պիտի կանգնէ
Շիրմի առջև փառազօշ,
Սրտի խորքից բացահանէ
Ձայնով հպարտ ու դողդոջ—
«Ոսկերայդ հանգիստ,
Աննման արտիստ:»

1891 թ. յունիսի 7.

ԲՕՄԱՆՍ.

(Պ ու շ կ ի ն ի ց.)

Մի աշնանային մռայլ իրիկուն
Մի աղջիկ գնում էր անմարդ տեղերով,
Իւր անբաղդ սիրոյ ծնունդը թաղուն
Բռնած դողդոջուն, քնքոյշ ձեռքերով:
Բոլորը լուռ էր. յոգնած աշխարհը
Հանգստանում էր զիշերուսայ մթնում,
Այն ինչ ուշադիր աղջիկն իւր աչքը
Երկչոտ հայեացքով չորս կողմն էր ածում:

Եւ, հառաչելով անմխիթարանք,
Նա նայեց անմեղ այն արարածին.
«Քնած ես, մանուկ, դու իմ տառապանք...
Եւ անտեղեակ ես իմ սրտի վըշտին...

Աչքդ բաց կանես բարձրականչ լալով,
Սակայն իմ կրճքին էլ չես կաշիլ դու.
Վազ-առաւօտեան տարաբաղդ քո մօր
Ձերմ համբոյրներին չես հանդիպելու:—

Ճշարով ի դուր կրկանչես նրան.
Աւանդ ամօթ ինձ,—ես եմ մեղաւոր.
Դու կըմոռանաս մօրըդ յաւիտեան,
Բայց պիտի յիշեմ ես քեզ ամեն օր:
Ուրիշ ծնօղներ կըննամեն քեզ,
Եւ կասին—դու օտար ես մեզ համար.
Իմ ծնօղները ուր են, կըհարցնես,
Սակայն չես գտնիլ ոչ հայր և ոչ մայր:

Թշուառ երեխայ, մօքով տխրազին
Կըտանջուես օտար մանուկների մէջ,
Կընայես նրանց մօր փաղաքշանքին
Մոայլուն հոգով մինչեւ կեանքիդ վերջ.
Ամեն ժամանակ բազմաբնէ կանիծես,
Ամեն տեղ ատուած, օտար ու մենակ,
Եւ միշտ նախատինք ու ծաղր կըլսես...
Օ՛, ների՛ր, ների՛ր ինձ այն ժամանակ:

Դեռ քնած ես դու... Թող քեզ, խեղճ մանուկ,
Այս վերջին անգամ իմ կրճքին սեղմեմ,

Օրէնքն անիրաւ, խիստ և անողոր
Մի դատավճիռ ունի մեր ընդդէմ:
Մինչեւ քո անմեղ ուրախութիւնը
Տարիները չեն քշել տակաւին,
Քնի՛ր, սիրելի, սե թախիծները
Խորթ են մանկութեան խաղաղ օրերին:

Լուսինն անտառի ետեւից յանկարծ
Երևաց, մօտիկ մի խրճիթ տեսաւ,
Դողալով, զունատ և սաստիկ լքած
Նրա դռանը ահա մօտեցաւ,
Ձգոյշ կորացաւ ու կամաց դրեց
Իւր երեխային օտարի շեմքում,
Իսկոյն սարսափով երեսը դարձրեց
Եւ անյայտացաւ գիշերուայ մթնում:

ԵՐԳՈՒ ՎՐԷԺԸ.

Մանր հեծութեան ժամանակների
Եւ ճնշումների անզգայ որդիք,
Կամեցայ սիրել, սակայն դուք բարի
Սիրտս ու հոգիս զայրոյթով լցրիք:

Բայց զրա համար ես այնպէս կերզեմ,
Որ այդ ձեր սիրտը ցաւից պատառի,
Տխուր ձայներով կըթունաւորեմ
Հանգստութիւնը գալոց օրերի:

Յուսահատութեան թախծալի երգով
Լեզի կըգարձնեմ ձեր կեանքը բոլոր,
Եւ դուք կարտասուէք լիացած աչքով,
Խնջոյքների մէջ նստած գլխակոր:

Եւ խիստ վրէժը զայրացած երգչի
Ձեզ կըհատեի մինչեւ գերեզման,
Ձեր սիրտը կայրի, հոգին կըտանջի,
Եւ կըտառապէք այսպէս յաւիտեան:

1891 թ. փետրվարի 22.

ԿՈՐՈՒՍՏԻՅ ՅԵՏՈՅ.

Խնդրի՛ր, սիրա իմ կարօտակէզ,
Սիրա իմ պանդուխտ, վշտաբեկ,
Խնդրիր նրան, որ այլ ևս քեզ
Սփոփելու չէ երբէք:

Կանչի՛ր, կանչի՛ր, գուցէ կանչիս
Հնչեւները ըղձական,
Ինչպէս միտքս, ինչպէս հոգիս,
Թափանցեն այն գերեզման. . .

Իւր զրախալից գուցէ լսէ
Հառաչանքս աղեկէզ,
Մտաբերէ և ափսոսէ,
Որ ես ապրում եմ այսպէս. . .

1891 թ. մայիսի 7.

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԸՆԵՊԵՏՈՒՄ.

Անապատի մէջ խաւար ու տխուր,
Յրուած քարերից մի քարի վրայ
Գլխակոր նստած, մտախոհ ու լուռ
Մարդկութեան մասին մտածում էր Նա:

Նորա ճակատը մութն էր առաւել
Քան անապատը դիշերուայ մթնում.—
Նա պատրաստվում էր սէր—լոյս ծաւալել
Մարդկային կեանքի մութն անապատում..

Այնտեղ լսում էր աղմուկը մարդկանց
Անօրէնք երկրի ամեն մի ծայրից.
Ցաւում էր Նորա մեծ սիրտը՝ շարժուած
Մոլութեան երգի և սուգի ձայնից.

Եւ անապատում մի քարի վրայ
Միայնակ նստած արտասովում էր Նա...

1892 թ. յունվարի 18.

ԸՔԻԼԼԵՍ¹.

(Ժ ու կ ո վ ս կ ու ց.)

Միգում կորաւ Իգա լեռը,
Մալլեցաւ Տրոփադան,
Լուռ է մարտի Հարթափայրը,
Քնած բանակն Աարիդեան 2:

¹ Յունաց դիւցազն Աքիլլէսի ընտրութեանն առաջարկուած էր իւր օրհասի բրոշումը—կամ երկար ապրել առանց փառքի կամ երիտասարդ հասակում մեռնել փառաւոր մահով. նա վերջինն ընտրեց և, հայրենիքին հասած նախատինքը բառնալու համար, յունաց քաջերի հետ յայտնուեցաւ Տրոյիայի (Իլիոնի, Տրոփադայի) պարիսպների տակ: Նա գիտէր նաև, որ Տրոյացւոց արքայորդի Հեկտորի մահից յետոյ ինքն ապրելու չէ այլևս, և սակայն սպանեց Հեկտորին իւր ընկեր Պատրոկլէսի վրէժն առնելով: Այնուհետև նրան ամեն տեղ հետևում էր օրհասի մահագուշակ ծայնը: ² Ատրիդէս—հայրանունն է յունաց բանակի ընդհանուր հրամանատար Ագամեմնոն Թագաւորի:

Խաղաղ են շուրջ... առկայծում են
Խարոյկները բանակի,
Երկնորուձիգ ձայնարկում են
Պահնորդները մէկմէկի:

Ծագեց պայծառ լուսնեղջիւրը
Ծովի վերայ էդէյեան,
Բարձրը փիւրն և աստղերը
Ծովի խորքում ցոլացան:
Դատարկ դաշտում երևում է
Մենակ կառքը Պրիամի,
Որ Հեկտորի զին տանում է
Բանակիցը յոյների:

Ծովի փիւն, բլրակի մօտ,
Ահա կանգնեց Աքիլլէս,
Տխուր, մռայլ ու վշտաւ,
Եւ զլուխը նա թեքեց. . .

¹ Ծերունի Պրիամոս արքան, առաջնորդուելով Հերմէս
դիցուհուց, գիշերով գնաց լուսնաց բանակը և ծնկաչոք խընդ-
րեց Աքիլլէսից սպանուած որդու դիակը, մեղմացնելով
անողոր դիցազնի սիրտը սրտաշարժ խօսքերով, և, ստա-
նալով, գիշերով վերադարձաւ Իլիոն:

Հեռու կառքով նշմարում է
Պրիամոսին ծերունի,
Հացն երեսից նա սրբում է
Իւր զգեստով ծիրանի:

Ապա հնչեց իւր քնարը.
Մեղմ է ձայնը զիցորդու, —
—«Ընկաւ, ծերուկ, քո Հեկտորը,
Հանգաւ լոյսը քո հոգու:
Անդրոմաքէն ու Հեկաբէն
Քաղաքի մօտ անդադար
Քեզ են սպասում... դարձի՛ք բոպէն
Կեանք ու մահ է նրանց համար:

Եւ տխրաբեր արշալուսին
Կըբուրէ խուսկ հաշտարար,
Թաղման երգով կըհեծե՛ն
Ամենայն աուն ու տաճար:
Հայր, մայր, այրի մաղթանքներով
Սափոր կածեն թանկ փոշին,
Եւ, զժոխքում, աղօթքներով
Հանգիստ կըտան Հերոսին:

Օ՛, Պրիամոս, խօնարհեցիր
Գլուխդ Աքիլլէ առաջին,

Եւ այն ձեռքը համբուրեցիր,
 Որ լաց տուեց քո աչքին...
 Որդուդ մասին էր քո աղերս.
 Ախ, մի՛ տրամիր, ալեղարդ,
 Մի բաղդ վճռեց երկինքը մեզ—
 Ինձ էլ ընկճեց Արամաղդ:

Մօտ է ժամս. պատրաստած է
 Նեառ անդուծ օրհասի,
 Եւ պարկուհին¹ ընդհատել է
 Արդէն օրերն իմ կեանքի:
 Դժոխքի դուռը ձոնչում է,
 Կանչում է ձայնն ահաբեկի.
 —Վերջացած է, հանգաւ ջահը
 Պելիդէսի² օրերի:

Մտերիմըս շերմի մէջ է,
 Զրկեց կռիւն ինձ հղբօրից,
 Սյսուհեաւ Աքիլլէսն էլ
 Կըհեռանայ այս երկրից:
 Օրհասն այսպէս է օրոշած,
 Որ ես ընկնեմ ծաղկելիս,

Խորթ ափերում և հեռացած
 Պելէոսի աչքերից:

Ախ, այս երկրում այլ ևս ապրել
 Նաե սիրտս չէ տալիս,
 Ուր էլ հողիս չի քաղցրացնիլ
 Ներկայութիւնն ընկերիս:
 Հեկտորն ընկաւ, նրա մահով
 Հանգստացաւ Պատրոկլէս,
 Բայց ընկերիս վրէժ ու քէնով
 Դէպի Տէնար կերթամ ես:

Էլ մի՛ սպասիր, ո՞վ Մենետի¹,
 Որդիդ չի գալ հօրանց տուն...
 Նորա առջև հելլեոպոնտի
 Անտակ ջուրն է աղմկում:
 Քնած է նա... կաշկանդել է
 Մահը քաջին աննահանջ,
 Էլ չի ուռցնում ստռած կուրծքը
 Հուժկու ձայնը մարտական:

Այս ափերից յետ չէ դալու
 Եւ Աքիլլէսն անմիտաս,

¹ Բաղդի աստուածուհին: ² Հայրանունն Աքիլլէսի:

¹ Պատրոկլէսի հայրը:

Շուտով, շուտով պիտի և դու,
Ո՛վ, Պելէոս, որբանաս:
Կանցնի ուղմի արհաւիրքը,
Աքիլլէսին կըսպասես,
Կըզարդարես արքունիքը—
Նրան շքով ընդունես:

Դատարկ ծովին պիտի նայես
Ափից ախուր ու տրտում,
Թէ չեն դալիս արդիօք նաւեր,
Առագաստ չէ երեւում:
Նաւեր կըդան Իլիօնից,
Ես չեմ լինիլ ոչ մէկում,
Ես չեմ զարթնիլ մահուան քնից,
Եւ կըմնամ այս դաշտում:

Ի զուր վերջին տաղնապի մէջ
Դու քո որդուն կըխնդրես,
Եւ կարկամող բազուկներով
Նրան շուրջը կըփնտրես.—
Սիրած երկրից ժամն անջատման
Ձի քաղցրայնիլ նա այնօր,
Եւ մինչ ափերն մոռացութեան
Ձի տարածուիլ ձայնը հօր:

Իմ հայրենիք, վճիտ ջրեր,
Ջընող վայրեր հարազատ,
Եւ ձիթենիք ու դափնիներ,
Հովիտների զարդարանք,
Ճոխ ծաղկեցէ՛ք, զարդարուեցէ՛ք,
Ինչպէս առաջ, աննման,
Ինչպէս առաջ, միշտ թնդացէք
Միայն ձայներով խնդութեան:

Բայց Աքիլլ ու Պատրոկլէս
Էլ չէք տեսնիլ դուք բնաւ.
Սպերքի ջրեր, բազուկս ձեզ
Գլխիցս մաղ խոստացաւ. . .
Բայց զլուսս փոթորկալի
Պատերազմում ահադին
Պատրոկլէսին ես զոհեցի,
Էլ չըսպասէք իմ աուրքին:

Թռչուն ձիանք, պատերազմից
(Գողանի օրհասն արդեւեց)
Չաղատեցիք դուք հերօսին—
Ձէնքի վերայ նա փռուեց:
Ձիանք աշխոյժ և եռանդուն,
Այդքան ինչո՞ւ էք ախրած,

Թաւ բաշերդ թողած հողում,
Գլուխներդ կախ արած:

Մոռացել էք ուտիւքը,
Հառաչում էք և յողում,
Եւ շողում է արասուքը
Ձեր հրափայլ աչքերում:
Դուք, երեւի, Աքիլլէսին
Վերջին անգամն էք տեսնում,
Ուրեմն հատու էք օրհասին,
Որ ինձ մահ է գուշակում:

Շուտով... նեար պատրաստում է
Ապօլլոնը անողորմ,
Եւ եկեղբին սպասում է
Քարոնը¹ սե Ստիքսի¹ մօտ:
Եւ, ավերից մոռացութեան,
Պատրուկէսը գիշերով
Եկաւ ինձ մօտ, թեթեւ, անձայն,
Որպէս երազ, թռչելով:

¹ Նաւապետ ստորերկրեայ դիցարանական Ստիքս (Ա-
քերոն) գետի:

Որպէս շունչը մեղմ Ձեփիւռի
Նա շշնչաց ինձ վերայ,
Նորա ձայնը ես լսեցի,
Վեր նայեցի և տեսայ—
Քեքոյշ դէմքին հետք արասորի
Եւ անջատման խորին ցաւ. . .
Եւ ես ձեռքս տարածեցի. . .
Դատարկ մթնում չքայցաւ:

Սկիւրոսից դէպի հեռու
Նէոպտոլէմ¹ կը լողայ,
Կը տեսնէ օփ մի անձանօթ,
Կանաչ բլրակ նորա վրայ:
Նաւավարը նրան կասի,
Դարձած կողմը բլրակի,—
«Ահա շիրիմն Աքիլլէսի,
Այն էլ տեղն է բանակի:

«Այնտեղ, պարսպից, նա դիշերով
Երևում էր մեղ ահեղ,
Անտանելի հուրն աչքերում,
Սաղաւարտով ձաճանչեղ:

¹ Աքիլլէսի որդին, որ Սկիւրոս կղզումն էր:

Եւ եռակի որոտալով
Ահ էր տալիս քաղաքին,
Եւ արդյային դունատ դէմքով
Զէնքը ձգում էր գետին:

«Այնտեղ, ձեռքը Ատրիդէսին
Տալով դաշը հաստատեց,
Այնտեղ, կառքով, նա մոլեղին
Տրոյի վերայ յարձակուեց.
Այնտեղ, հողում, իւր ետեւից
Քարշ տուեց դին հեկաորի,
Յառեց աչքերն սպառնալից
Վերան լքած Տրոյի:»

Եւ իւր նաւից նէոպառլէմ
Կիջնի ափը սրբաղան,
Որ միայնակ բլրի վերայ
Դնի և սուր և վահան.
Շուրջը արդէն դատարկուել է...
Խաղաղ Սիմոյս և Քսանտ,
Բաղնդ ու փուշ պատատել են
Տրոյիային քարուքանդ:

«Կանցնես դաշտը պատերազմի...
Ուր Աքիլլէսն է կռուած,

Կըտեսնես հօրանն երէների
Շիրմաց շուրջը մոռացուած,
Եւ քեղանից վերեւ յանկարծ
Կըլսես ձայն թևերի...
Մենք կըլինենք... թևթևի տուած
Ընկերներս հին օրերի:

«Այնժամ յիշիր Աքիլլէսին,
Երկրից արագ նա անցաւ.
Բազըը նրան անփառունակ
Այստեղ մի դար խոստացաւ,
Բայց մերժելով դատարկ կեանքը
Փառքի բուլէն ընտրեց նա,
Եւ ընկերի համար մեռաւ,—
Հաւատարիմ մինչև մահ:»

Լռեց Աքիլլ... մութն է Իդան,
Իլիոնը զեռ տխուր,
Քնած է բանակը Ատրիդեսն,
Պատերազմի դաշտը լուռ.
Եւ ծխալով առկայծում են
Խորոյնները բանակի,
Երկաթ ու ձիգ ձայնարկում են
Պահնորդները մէկմէկի:

Ե Ր Ա Ձ.

Գիշերն երազում հալածում էին.
Փախչում էի չար թշնամիներից.
Նրանք խառնաձայն հետևում էին...
Դողում էին սիրաս ու ծնկներս աճից:

Իմ առջև տեսայ ընդարձակ զղեակ
Բարձրը պատերով փոքրիկ ծմակում.
Ես այնտեղ մտայ... անմարդ ու զատարկ
Այն տներակը ինձ յոյս էր ազդում...

Զգոյշ կուչ եկած, շունչս պահելով
Ես դողում էի մահուան սարսափից,
Եւ, զարհուրելի աղաղակներով,
Չարագործները մօտիկ էին ինձ:

Յանկարծ զղեակի իմ շուրջ տարածում
Գերեզմաններից ձայներ դուրս եկան,
Իմ հոգուն ծանօթ ձայներ մոռացում...
Եւ ես դորովթիւն առայ զերբնական:

Անարդ թաղստից դուրս թռայ խիոյն
Որպէս վրդոված վաղրը դարանից,
Եւ յարձակուեցի ընդդէմ թշնամուն,—
Զէնքերի բաղիւում... զարթեցայ քնից:

1892 յունվարի 20.

Բան է, թէ որ (չի պատահիլ այդ իսկի)
Նահատակուած Հային մի բան տանք, ասեն,
Դուք հասկացրէք, իբրև ծանօթ այդ ազգի,
Որ ժամը չէ, Հայերը դեռ արհաս են—

Հայոց լեզուն Մեսրոպն իրան հետ տարաւ,
Իսկ կրօնը մի ազանդ է զենդական. . .
Սպասեցէք, մինչև որ մեր սրտացաւ
Խնամքի տակ լուսաւորուեն, առաջ դան:

1891 թ. մարտի 7.

Վանայ բանտի խորքից ելած հառաչանք,
ձիւ աղաղակ բռնաբարուած աղջկայ,
Թալանուածի լաց ու աղերս, աղաչանք
Թէ որ լսէք, ասացէք թէ՛ բան չըկայ:

Ամբողջ տարին արիւն - քրտինք աշխատող
Հայ զիւղացին թէ որ լինի սովամեռ,
Կամ յուսահատ տանից կորչի հողից հող,
Գրեցէք թէ՛ սաստիկ ցուրտ էր այս ձմեռ:

Թէ կրակուած Հայոց զիւղի բոցերում
Վայ կանչելով մարդիկ պրուեն կենդանի,
Հաւատացրէք—խաղաղութիւն է տիրում,
Ժողովուրդը կեանքն օրհնում է սուլթանի:

Ազատ, համարձակ բարձրացիր, արատ,
Քո պատուանդանի վերայ ոսկեղէն,
Բարձրացիր, իշխիր... Թող մարդիկ անպարտ
Յորդ արտասուքով ոտքդ ողողեն:

Դուրս արի, յանցանք, մեծատան շեմքից,
Խեղդի՛ր, խորտակիր անմեղ տըկարին,
Մի՛ քաշուիր Երեւոյ փառաւոր միւրքից—
Նա ընկեր է քո առած աւարին:

Եւ քաջալերուած լըբենի բազուկ
ձեղքի՛ր ճակատը ճշմարտախօսի,
Արդէն արծաթով վաճառուէջ ծածուկ
Եւ ճշմարտութեան խօսքը Յիսուսի:

Դու, սեղանաւոր, ձեռքդ տարածիր
Դէպի սեղանը մարդոց սրբութեան...
Մի՛ վախիր,—ամեն բողոք ու խնդիր
Պիտի սին օդում անկատար մնան:

Ճեռացրէ՛ք նրան Ասածոյ սեղանից
Որ չապականէ մեր սրբութիւնը,
Ազատ պահէ՛ք անսուրբ բերանից
Վարդանի պաշտած Ասածոյ անունը:

Աւարառութեամբ զօրացած բազկով
Թող նա չըկրէ մականը Մեծի,
Եւ շահախնդիր, կաշառուած խօսքով
Կանգնի քարոզիչ փրկութեան գործի:

Թող չըկատարեն Հաշտ ու պատարագ
Սեղանակապուտ, անորժան ձեռքեր,
Ոչ նուիրական կամարների տակ
Անդգայ սրտից վերանան երգեր:

Եւ Թող քարկոծուի, ով որ, անդիտակ
Մարդկային կեանքի վսեմ խորհրդին,
Կը համարձակուի Հայոց յարկի աակ
Քարոզել—Հովուել այս ժողովրդին:

Ահա, պատմեմ ձեզ մի դէպք,
Մի պատմութիւն, որ երբէք
Յիշատակով սգալի
Սրտիս հանգիստ չի տալի:

II.

Դիւղից վերեւ, ճամբի վրայ
Տերեւախիտ մի ծառ կայ.
Անտառիցը նա դատուած,
Մարդու կայնից աղատուած
Դեռ կանգնած է և շողին
Հով է տալիս մըշակին.
Իսկ նրանցից ոչ հեռու
Մի լեռնային պարզ առու
Դուրս դալով մեծ ծմակից
Խոխոջում է փրփրայից:
Սակայն շատ չէ նա խորին.
Այն առուակում իէսօրին,
Երբ որ տապից նեղանում,
Գնում էինք լողանում.
Խաղում էինք, վազվզողում
Գոյնզգոյն մանրիկ աւաղում,
Եւ մեր ձիւր մանկական

Մ Ե Ր Օ.

(Գիւղացի մանկան պատմութիւնը.)

I.

Մեր գիւղն այն է, որ հպարտ,
Լեռների մէջ միգապատ,
Խոր ձորերի քարափին,
Ձեռքը տուած ճակատին
Մտածում է տխրադէմ.
Ինչ է ուզում, չըզիտեմ. . .
Այնտեղ մենք պաս չենք ուտում,
Եւ ջերմեռանդ աղօթում,
Ժամ ենք գնում ամեն օր,
Բայց միշտ ցաւեր նորանոր,
Միշտ մի աղէտ, մի վնաս
Մեզ հասնում են անպակաս:—

Միանալով մի առ ժամ
Այն վտակի աղմուկին
Խաղաղանխա, խուլ հովտին
Կենդանութիւն էր տալիս:
Ախ, ուրբան էր զիւր գալիս,
Երբ որ տկուր խումբը մեր
Աղաղակով վազում էր
Թիթեռնիկի ետեւից,
Որ թռչում էր թփերից...
Եւ միշտ յոգնած ժամանակ
Հանգչում էինք ծառի տակ:

III.

Այն ժամանակ այնտեղ կար
Այժմ կորած շիրմաքար.
Իմ քոյրերս նրա մասին
Այսպիսի բան ինձ ասին.—
«Այս քարի տակ մամուռած
Սիրուն Մարօն է թաղած:
Ժիր էր նա և զիւրեկան.
Նոր էր իննը տարեկան,
Նրանց տունը երբ մի օր
Եկան երկու եկաւոր:

Խնամաստ էին մարդիկը,
Եւ, Մարոյի մայրիկը
Երբ որ նրանց առաջին
Խոնչայ¹ զրեց, ասացին—
«Ծնորհակալ ենք հաց - աղից,
Հող տուէք ձեր օջաղից»²:
Այն ժամանակ Մարոյի
Հայրիկն առաւ արաղի
Լիքը բաժակն և ասաց—
Կամքդ լինի, Տէր Աստուած...
Նշանեցին Մարոյին,
Տուին չօբան Կարոյին:

IV.

Գիտե՞ս ով էր Կարօն. նա
Մի հովիւ էր աժդահա,
Բոյ - բուսածին չայելիս
Մարդու սարսափ էր գալիս:
Բայց զոքանչը անսահման
Սիրով սիրում էր նրան.

¹ Խոնչայ—փայտեայ մատուցարան, որով հաց ու կերակուր են տալիս հիւրերին: ² Փոխարենական դարձուած է. կընշանակէ ձեր աղջիկն ուզում ենք:

Մարօն ասում էր նոյնպէս
 (Նրանից եմ լսել ես) —
 «Կարոյին շատ եմ սիրում,—
 Ինձ համար միրգ է բերում»:

V.

Մի օր էլ Կարօն ընկերներով
 Եկաւ զուռնա - զհօլով,
 Եւ Մարոյին զուգեցին—
 Երեսին քօղ ձրգեցին,
 Հինայ դրին ձեռքերը...
 Ապա եկաւ տէրաւորը
 Խաչ ու աւետարանով,
 Օրհնեց օծած բերանով
 Կռնարունակ արած
 Հարսն ու փեսին, և կամայ
 Տարաւ ժամում կանգնեցրեց,
 «Տէ՛ր ես, որդեակ» հարցրեց.
 «Տէ՛ր եմ» ասաց մեր Կարօն,
 Բայց լուռ կանգնած էր Մարօն.
 Եւ տէրաւորը նրան այսպէս
 Խրատ ասուեց— «Երբ օր քեզ,
 Հնազանդ ես, որդեակ, ասեմ,

Գլուխ կըտաս, դէ տեսնեմ.
 «Եւ դու, որդեակ, հնազանդ ես»,
 Մարօն շարժուեց, «այ, ապրես»:
 Մարոյի հայրն էլ ծէսին
 Այսպէս օրհնեց իւր փեսին—
 «Ջաղացքդ միշտ հերթ լինի,
 Մէջքդ ամուր բերդ լինի...»
 Իսկ երբ հնչեց «տարան հա՛»ն¹,
 Նրան փեսի տուն տարան:
 Պատկեցին Մարոյին,
 Տունն չորան Կարոյին:

VI.

Թէ զրբացի գիր - ջանքով,
 Սրտակտուր բժժանքով
 Նրա սիրտը կարեցին,
 Կամ, թէ նրա հանդերձին
 Այն անհօղի չար ջաղուն
 Քսեց զայլի իւղ թագուն²,

¹ «Տարան հա՛» — զուռնայի մի եղանակ է, որ հնչում են հարսին հօրանց տանից ամուսնու տունը տանելիս:

² Կախարդելու միջոցներից մէկն է:

Այդ չխմացաւ ոչ դք պարզ,
 Միմիայն փոքրիկ նորահաբս
 Մարօն ատեց իւր մարդուն,
 Փախաւ եկաւ հօրանց տուն:
 Շատ խրատեց աէրաէրը,
 Խրատեցին մեծերը,
 Խրատելով էլ կրկին
 Տարան տունին Կարոյին:
 Գնաց Մարօն, բայց դարձեալ
 Ձուգեց նրա մօտ մնալ,
 Որ ծեծու՞մ էր անխնայ,
 Թէ միշտ իրան մօտ մնայ...
 Ձուգեց Մարօն, և թաղուն
 Փախչում, դալիս էր հօր տուն.
 Այնտեղ էլ հայրն էր ծեծում,
 Մայրն էր թքում անիծում,
 Որ գնաց փեսի մօտ կրկին,
 Սիրէ նրան, ինչպէս կին:
 Մարօն սկսում էր լալ.—
 «Ես նրա մօտ չեմ գնալ...
 Ես սիրում եմ մայրիկին,
 Ես չեմ ուզում լինել կին»:

VII.

Մի օր էլ հայրը բարկացած
 Ծեծեց նրան և ասաց,
 «Դուքս իմ տանից, սեւերես,
 Ետ չընացես զէպի մեղ,
 Էլ չըմանես իմ տունս,
 Մրտեցիր անունս...»
 Լալով, ծածկած իւր զէմքը
 Թողեց Մարօն հօր շեմքը.
 Ուրիշ մարդ էլ, ով տեսաւ,
 «Աղջիկ, ամօթ քեզ, ասաւ,
 Կաւ է մեռնելի ապրիլուց,
 Որ փախել ես քո մարդուց»:

VIII.

Եւ, հայածուած հօր տանից,
 Իւր ամուսնուց, մարդկանցից,
 Սոված, պատուած շորերով
 Նա կորչում էր օրերով.
 Բայց թէ մի մարդ հողասէր
 Ձեռքը բռնէր և ասէր,—
 Մեղ մօտ արի, այ թշուառ,

Մի քիչ հաց կեր, կամ մի լար,
 Նրա հայրը անաստուած
 չայհոյում էր բարկացած,
 Որ չեն թողնում նորատի
 Աղջկանը խրատի:
 Եւ ամուսնու մօտ՝ տառուած,
 Կամ հօր տանը՝ նախատուած,
 Կամ կուչ գալով խղճալի
 Օջաղի շուրջ օտարի,
 Ամեն սրտի ցաւ տալով,
 Ապրում էր նա միշտ լալով:

IX.

Այսպէս տարիք անց կացան.
 Դիմաց սարկի մի չբան
 Մի օր մեզ ձայն էր տալիս,
 Թէ խմացէք, օր քարից,
 Կարմիր շորով մի խիզան
 Ընկաւ ձորը—մի կածան:
 Դուրս թափուեցանք մենք գիւղից,
 Հեռու կանգնած երկիւղից,
 Տեսանք բարձր քարի տակ
 Ընկած կնոջ մի գլխի:

Մարդիկ իջան ու բերին
 Զարդ ու փշուր Մարոյին.
 Եւ ասացին մէկմէկի
 Այսպէս խօսքեր անհոգի—
 «Վաղուց պէտք է այս անէր,
 Կամ թէ իսկի չըծնուէր. . .»
 Աղի լալիս էր հայրը,
 Կուրծքը կոծում էր մայրը,
 Այն ինչ Մարօն պապանձուած
 Ոչի՛նչ, օչինչ չըխօսաց.
 Մեռաւ, դնաց խեղճ Մարօն,
 Բայց դեռ ապրում է Կարօն:

X.

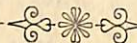
Սակայն նրա փոքրիկ զին
 Պապերի մօտ չըզրին.—
 (Մեր տէրտէրի սուրբ զրքում
 Դրած էր, թէ նրա հոգում
 Զարեր էին բուն զրեւ. . .
 Նաեւ հաղորդ չէր առել.)
 Առանց ժամ ու պատարագ
 Այս ճիւղաշատ ծառի տակ
 Փոս փորեցին մի խորին,

Ամփոփեցին Մարոյին,
Այս լեռ քարն էլ տաշեցին,
Բերին վրէն քաշեցին:

XI.

Շատ եմ տեսել, երբ նրա
Խեղճ մայրիկն այս քարի վրայ
Կորանալով ինքը միայն
Հաց էր լինում կիսաձայն.
Խոնկ էր ծխում, մոմ վառում,
Որ գիշերուան խաւարում
Երեւում էր մեն-մենակ
Հեռուից երկար ժամանակ:»

1887 թ.

Ա Ռ Ա Ի Օ Տ.

Նուէր մեր նոր երիտասարդութեանը.

Սրտամաշ տաղտուկ ծանրը գիշերի...
Ահռելի սարսափ գիշակերներին...
Թառանջում էի և յալահառաչ
Միմիայն արևի լոյս էի խնդրում,
Երբ որ շողացին մի քանի ճաճանչ
Մութ հորիզոնի մռայլ ամպերում:

Առաւօտն ահա, բացականչեցի,
Եւ թնդաց հողիս. թեթեւ շնչեցի. . .
Ցանկալի կեանքի նշան ականերւ.—
Պատառուեց ահա թանձր խաւարը,
Օրը բացվում է, և գլխիս վերև
Շառաղունեւ է երկնականարը. . .

1892 թ. մարտի 12.

N. N.-ին.

Անքնի հոսանքն իւր ընթացքում
Մեզ մօտեցրեց միմիանց,
Բայց զգացի ես իմ հոգում
Հէնց նոյն ժամին մի կասկած:

Նախազգացումն ինձ չըխաբեց.—
Յայտնուեցար դու շուտով,
Եւ մենք այժմ բաժանուած ենք
Ատելութեան անդնդով:

Արդէն ծանրը ես տուժեցի
Քեզ կանչելով «բարեկամ»,
Ել մի' ջանար, փարիսեցի,
Գրաւել սէրս միւս անգամ:

Մի' բարձրացնիր կենաց բաժակ,
Ինձ մի' օրհնիր ժպտերես,
Ել չի դարձնիլ ոչ մի մաղթանք
Իմ հաւատը զէպի քեզ:—

Քո պատկերը իմ սրտի մէջ,
Նզովելի՜ յիշատակ,
Ամեն անգամ զարթեցնում է
Բուռն ցասումն և տանջանք:

Գուցէ տեսնես ինձ հալածուած,
Անցաւակից և մենակ,
Թափառելիս անտուն, անհայ. . .
Սակայն, և այն ժամանակ,

Անհնազանդ արտասուքս
Կամ հառաչանք մի թեթեւ
Եթէ յանկարծ յայտնեն վիշտս
Ակամայից քո առջև,

Դու մի' կարծիր, թէ քեզանից
Կարեկցութիւն եմ խնդրում,
Այլ և ի դուր մի' հարցնիր ինձ,
Թէ ինչ ցաւ կայ իմ սրտում:—

Քո խօսքերն իմ ախրութեանը
 Ձեն լինելու մխիթար,
 Եւ իմ սրտի զաղտնարանը
 Միշտ փակուած է քեզ համար:

Երկինք, դետինք թող միանան,
 Կանգնի վկայ տիեզերք—
 Տւողը հոգուս կարողութեան,
 Էլ չեմ սիրիլ քեզ երբէք:

1891 թ. ապրիլի 10:

* * *

Ինձ մի' խնդրիր, ես չեմ երգիլ,
 Շատ է տխուր իմ երգը,
 Նրա ձայնը կըխորտակի
 Քնքոյշ սրտից բերկրանքը.
 Ո՛չ, քեզ համար այսպիսի երգ
 Երգելու չեմ ես երբէք:

Ես երգեցի սարի վերայ
 Եւ չորացան խոտ ու վարդ,
 Անտապատ է այնտեղ հիմայ,
 Մ'է, ամայի անտապատ.
 Հառաչանքից այրուած սարում
 Էլ ծաղիկ չի դալարում:

Ես երգեցի կէս զիշերին,
 Վառ աստղերը իմ երգից
 Գունատուեցան, դողդողացին
 Եւ չքացան երկնքից.
 Մէկը միմիայն, որ փայլում էր,
 Այն էլ մահուան աստղն էր. . .

Բոյր ու զեփիւռ ես կուգէի
 Եւ արշալոյս ոսկեփառ,
 Որ մի սիրոյ երգ հիւսէի
 Եւ երգէի քեզ համար,
 Բայց իմ սիրտը բռնած են զեռ.
 Թոյն ու թախիժ և զիշեր:

1892 թ. մարտ.

* * *

Երբ զիշերային
 Մութ հորիզոնից
 Արև կամ լուսին
 Երևում են ինձ,
 Իմ ախուր հոգում
 Ծագում է ոսկի
 Ճաճանչը յուսոյ
 Յարատե կեանքի,
 Եւ մտածում եմ.—
 Աշխարհը զեռ կայ,
 Դեռ օր կը տեսնեմ. . .
 Եւ նշանն ահա:
 Հրձվում է հողիս,
 Երգում եմ զուարթ,

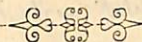
Եւ ժպտում են ինձ
Թէ Աստուած, թէ մարդ:

Ասածոյ տաճարում
Մոմը սեղանից
Խնկաբոյր ծխում
Վառվում է հանգիստ.
Իմ մուսլ հոգում
Առաքինութեան
Ճշմարիտ կեանքի
Յաւիտենական
Լոյսը ցոլանում,
Վառվում է նոյնպէս.
Սրտով մեղմանում,
Աղօթում եմ ես:

Կուսի աչքերին
Նայում եմ ազահ.
Թնդում է հոգիս,
Դողում ահամայ,
Եւ կենդանութեան
Ախտերը եռում,
Ախորժ այրվում են
Իմ երակներում:

Սիրտս անհանգիստ
Պայթում է, կարծես,
Զրում եմ ցաւ, վիշտ...
Եւ տանջվում եմ ես.
Բայց այն տանջանքը
Քաղցր է ինձ համար,
Քան երկար կեանքը,
Աղօթք փրկարար:

1892 թ. լուսվարի 9.

ԻՄ ՍԷՐԸ.

Ես սիրել եմ վարդը տժգոյն
Սիրուց տանջուած պտերի,
Մեղամաղձոտ խաղաղութիւնն
Զոյգ սևորակ աչերի:

Ես պահել եմ սրտիս խորքում
Մի լուռ դաղտնիք սիրային,
Եւ այն երբէք, ոչ մի երգում
Յայտնելու չեմ աշխարհին:

Բայց եւ պահել անկարող եմ,
Օ, դժուար է համբերել—
Չասել ինչով բախտաւոր եմ,
Չասել ինչպէս եմ սիրել:

1892 թ. մարտի 18.

ԽՈՍՏՈՎԵՆՈՒԹԻՒՆ.

Քո աչքերում որ փայլում է
Հողուս Հուրն է մշտափառ,
Իսկ ժպիտդ, որ բացվում է,—
Սրտիս բերկրանքն անսպառ:

Երբ որ հանգչի Հուրն աչքերիդ
Եւ շրթունքդ կարկամի,
Կըմեռանի նաեւ գերիդ...
Եւ մեզ մի մահ կըտանի:

1891. թ. նոյեմբ. 9.

Հ Ի Ը Ժ Ե Ց Ց.

Այստեղ ահա կրբաժանուներ.

Մնաս բարեաւ, սիրելի.

Այսպէս եւ չեմ յաւել երբէք

Դառնութիւնով սիրտս լի:

Այստեղ ահա քեզ թողնում եմ

Եւ չըզիտեմ, ուր կերթաս.

Կասկածներից եւ դողում եմ...

Թող պահպանէ քեզ Աստուած:

Ախ, առանց քեզ տխուր կեանքիս

Օրը տարի կըդառնայ,

Բայց, ուր լինիս, դարձեալ հոգիս

Շուրջդ պիտի թրթռայ:

Մնաս բարեաւ, բայց միշտ յիշիր,

Որ քեզ շատ եմ կարօտել,

Եւ տեսութեան ժամի համար:

Զըմոռանաս սղօթել:

1891 թ. մայիսի 27.

Յ Ի Շ Ի Բ.

Իւր չար բաղդի ճանկում բռնուած
Նա քեզանից հեռու մնաց.—

Սիրեց

Քեզ հեռուից,

Զրկուած

Քո բոյրից,

Եւ ամենցուց թաղուն

Գիշերը անքուն:—

Նրա սէրը մնաց անհաս,

Բայց անունը չըմոռանաս,—

Պահիր

Քո մաքում,

Յիշիր

Աղօթքում.

Եւ քո սրտում նա

Թող անմահանայ:

1892 թ. 20 մարտի.

ԽՈՐՀՐԳԱԾՈՒԹԻՒՆ.

Ո՞րն է դրախտը,—վայրն հրանաւէտ,
 Ուր պիտի ապրեմ գերեզմանից յետ.
 Միթէ մարդկային տառապած կեանքը
 Զըստեղծեց այն սուտ մխիթարանքը.
 Եւ միթէ նորա մահից սարսափած
 Ագահութիւնը չէ իրան խաբած...
 Սակայն բարի է.—մի տանջուած արդար,
 Կամ իրան արդար համարող մի չար
 Երկրային կեանքի վերջին վայրկեանին
 Հանգիստ ու խաղաղ կաւանդէ հոգին
 Համաձայն իրան ճաշակի, կամքի
 Վայելքն յիշելով խոստացեալ կեանքի.
 Եւ ահա միակ, բայց մեծ օգուտը,
 Որ մարդութեանը տուեց այս սուտը:
 Այս է մեր կեանքը.—լոկ խաբէութիւն.
 Ո՛հ, միթէ և ես, ինչպէս մի հնչիւն,
 Այս իմ յոյսերիս, ձգտումներիս հետ
 Պիտի մեռանիմ, չքանամ անհետ...

Զէ՛, սիրելի է խոստումն երկնքի—
 Յոյսէ յաւերժական, անվախճան կեանքի.
 Հեռու ինձանից, հոգեմաշ կասկած,
 Ողջոյն քեզ, ողջոյն, ո՞վ կեանքի Աստուած.
 Արի՛, յայտնուի՛ր, նշկահիր մահու
 Տարակուսանաց տաղնապն ահարկու
 Եւ կոյր հաւատով զօրացրու հոգիս—
 Անմահութիւն տուր լքացած կեանքիս...

Բայց ի՞նչպէս պիտի կեանք առնեմ կրկին.
 Արդեօք լուսակալմ, աննիւթ, անմարմին
 Պիտի սաւառնեմ անծայր եթերքում,
 Թէ իբրեւ մի հունչ շրջեմ աշխարհքում,
 Թէ անփոյթ, անդործ թափառեմ պիտի
 Մարդոց աչքերին անտեսանելի,
 Թէ ամպերի մէջ պիտի ես հանգչեմ
 Եւ ոտքիս տակից կայծակներ իջնեն...

Օ՛, ներիր Աստուած, ծածկադէտ, անհուն.
 Ներիր մեծամիտ, գոռոզ պատանուն.
 Աննշան ճճիս չարաչար մեղայ,—
 Յանդուգն խորհրդով խորամուխ եղայ,
 Զգտեցի պարզել քո աստուածային
 Անհասանելի, անմեկին զաղտնին:

Յ Ա Ն Կ

	ԵՐԵՈ.
Անուշ	3
Ախթամար (ազգային աւանդութիւն)	40
Մերժած օրէնք	45
Շունն ու Կատուն (ժողովրդական աւանդութիւն)	62
Սի պատկեր.	66
Դեցիմ Լաբերիոս (ռուսերէնից).	69
Տարօնի զարունը (հատուած պօէմայից)	72
Նուէր Ան. Ար.-ին	74
Կանչ.	76
Համերգ.	79
Դեռ անյիշելի	80
Երբ խօսում էիր	82
Կուրծքս երբեմն եռ է զալիս	83
Ա ի, ես երանի.	85
Երգչին.	86
Ո՛հ, խնայեցէք	87
Լերմոնտովից.	88
Յիշողութիւն հայրենիքից	89
Գումանի երգ	93
Տարօնի առաւօտը (հատուած պօէմայից)	95
Վերջին խօսք	98
Խղձալի՜ մարդ.	100

	ԵՐԵՍ.
Երբ տեսնում եմ	102
Մանկություն	104
Մոռն էր երկինքը	106
Քրիստոս յարեալ	107
Գիշերային մտածմունք	108
Նրան	110
Դերասան Ադամեանի մահը	111
Րոմանս (Պուշկինից).	113
Երգչի վրէժը.	116
Կորուստից լետոյ	117
Քրիստոսն անապատում.	118
Արիլլէս (Ժուկովսկուց)	119
Երաղ.	130
Պատուէր	132
«Ոչ յօրինակ այլոց»	134
Ազդ	135
Մարօ (զիւղացի մանկան պատմութիւն)	136
Առաւօտ. Նուէր մեր նոր երիտասարդութեանը	147
N. N.-ին.	148
Ինձ մի խնդրիր	151
Երբ գիշերային	153
Իմ սէրը	156
Խոստովանութիւն	157
Հրաժեշտ	158
Յիշի՛ր	159
Խորհրդածութիւն	160

26
44

с. 2

213

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0624815

